

SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR

A rendszerváltás nyomtatott sajtója és Horthy Miklós újratemetése (1989–1994)

Bevezetés

1993. szeptember 4-én olyan esemény történt, amely a Kádár-korszakban elképzelhetetlen lett volna. Hazahozták, és Kenderesen örök nyugalomba helyezték Horthy Miklósnak, Magyarország volt kormányzójának földi maradványait. Önmagában egy újratemetés nem tűnik nagy horderejűnek, jelen esetben mégis komoly figyelem övezte. Horthy Miklós személye ugyanis szimbólum volt, annak az időszaknak a szimbóluma, amikor Magyarország élén állt. Újratemetése éppen ezért azt a kérdést vetette fel, mennyiben akar a rendszerváltó kormány visszanyúlni ehhez a korszakhoz. Litván György egy 1993-as cikkében egyenesen a legaktuálisabb problémák egyikeként nevezte meg ezt. Állítását három indokkal magyarázta:

„1. A »népi demokratikus« korszak lezárulása és kompromittálódása után – amit sokan jogtalanul, de meglehetősen sikerrel terjesztenek ki az 1945 utáni első, koalíciós évekre is – érthető, sőt »természetes« tendencia mutatkozik a megelőző, közvetlen hatásában már régen ártalmatlanná vált időszak felértékelésére és megszépítésére. Ez a tendencia erős és heves érzelmi reakciókat vált ki, s különösen megosztja az idősebb nemzedéket: egyik részének ifjúkori nosztalgiái kifejezetten támogatják, míg a másik rész határozott ellenérzése ágaskodik és tiltakozik ellene.

2. Az »objektív« társadalmi tendencia mellett jó ideje tudatos törekvések is jelentkeztek a Horthy-korszak konzervatív-keresztény arculatának, állítólag egyszerre és egyformán antibolsevista és antináci szellemének politikai rehabilitálására, a vele való történelmi kontinuitás megteremtésére. Egyértelműen erre utalnak a miniszterelnök és szellemi környezete sorozatos szóbeli s olyan gesztusértékű megnyilatkozásai, mint a koronás

címer áterőltetése a parlamenten, a »történelmi« kosztümös kormány-
 őrség, a várbeli kormányzati központ anakronisztikus ötletének mono-
 mánias erőltetése, a családi újratemetés nem hivatalos »államosítása«,
 s nem utolsósorban azok a megemlékezések, amelyek Magyarország má-
 sodik világháborús szerepének átértékelését, megnevesítését célozzák.

3. Míg az előző két tényező kívül esik a tudomány és a történetírás
 hatókörén, s a jellegzetesen dilettáns történetírói és publicisztikai pró-
 bálkozások elemzését is nyugodtan mellőzhetjük, ma már kétségtelen,
 hogy a fent említett rehabilitációs tendencia, ha nem is mélyen, de ma-
 gába a történelemszakkába is behatolt.”¹

Azt, hogy ezek az indokok mennyiben igazak, ennek a dolgozatnak
 nem célja eldönteni, ugyanis nem akarunk szubjektíven állást foglalni a
 kormányzó személyével kapcsolatban. Szándékunk szerint az 1989 és
 1994 között működő sajtót mutatnánk be annak tükrében, hogy Horthy
 Miklóst hogyan látta.

A kutatási módszerről

Természetesen hat év teljes nyomtatott sajtójának átnézése egy személy
 kapcsán nehéz feladat bizonyos szűkítések nélkül. Jelen dolgozatban
 szűkítésként az Országgyűlési Könyvtár gondozásában készült PRESS-
 DOK bibliográfiai adatbázist használtuk, amely 1989 óta dolgozza fel
 a honi periodikumokat.² Az adatbázis az alábbi folyóiratokat tartal-
 mazza:³

Országos Sajtószolgálat		
Napilapok		
<i>Magyar Hírlap</i>	<i>Napi Gazdaság</i>	<i>Napi Magyarország</i>
<i>Esti Hírlap</i>	<i>Népszabadság</i>	<i>Világgazdaság</i>
<i>Magyar Nemzet</i>	<i>Népszava</i>	
<i>Mai Nap</i>	<i>Kurír</i>	
Hetilapok		
<i>A Szabadság</i>	<i>Heti Világgazdaság</i>	<i>Szabad Föld</i>
<i>Bank és Tőzsde</i>	<i>Kis Újság</i>	<i>Tallózó</i>
<i>Beszélő</i>	<i>Köznevelés</i>	<i>Új Ember</i>

¹ LITVÁN György: A Horthy-rehabilitáció csúszdáján. *Világosság*, 1993/8–9.

² <http://www.ogyk.hu/konyvt/allomany/pressdok.html>. Letöltés: 2011-01-25.

³ <http://www.ogyk.hu/konyvt/allomany/pdlist.html>. Letöltés: 2011-01-25.

Élet és Irodalom
Élet és Tudomány
Evangelikus Élet
Figyelő
Hetek

Magyar Demokrata
Magyar Fórum
Magyar Narancs
Reform
Reformátusok Lapja

Vasárnapi Hírek
168 Óra
4 x 4

Kétheti, havi és eseti lapok

A Falu	Honismeret	Pénzügyi Szemle
Állam- és Jogtudomány	Hunnia	Phralipe
Bankszemle	Info-Társadalom-	Politikai Barométer
Belügyi Szemle	tudomány	Politikatudományi
Bírák Lapja	Ipargazdaság	Szemle
Börtönügyi Szemle	Jel-Kép	Privát Profit
C. E. T.	Jogtudományi Közlöny	Pro Minoritate
(Central European Time)	Jogállam	Protestáns Szemle
Confessio	Kapu	Regió
Család, Gyermek, Ifjúság	Kereszténydemokrata Futár	Replika
Demográfia	Környezet és Fejlődés	Rubicon
Ellenállók, Antifasiszták	Közgazdasági Szemle	Statistikai Szemle
Erdélyi Magyarság	Köznevelés	Századok
Esély	Kritika	Századvég
Eszmélet	Külgazdaság	Szociológiai Szemle
Európa Fórum	Külpolitika	Szombat
Európai Dialógus	Liget	Társadalmi Szemle
Európai Szemle	Magyar Filozófiai Szemle	Társadalomkutatás
Európai Szemmel	Magyar Jog	Tér és Társadalom
Európai Tükör	Magyar Közigazgatás	Thalassa
Európai Utas	Magyar Napló	Theológiai Szemle
Ezredvég	Magyar Szemle	Történelmi Szemle
Forrás	Magyar Tudomány	Új Dunatáj
Fundamentum	Magyarország Politikai	Új Élet
Gazdaság	Évkönyve	Új Honvédségi Szemle
Gazdaság és Jog	Mozgó Világ	Új Pedagógiai Szemle
Gazdaság és Társadalom	Munkaiügyi Szemle	Ügyességi Értesítő
Gazdálkodás	Múlt és Jövő	Valóság
Hadtörténelmi Közlemények	Múltunk	Vezetéstudomány
Hadtudomány	Nemzeti Újság	Védelmi Tanulmányok
Havi Magyar Fórum	Ön-Kor-Kép	Vigilia
Havi Politika	Néppárt	Világosság
História	Önkormányzat	Világtörténet
Hitel	Pedagógusok Lapja	2000
Holmi	Pénzpiac	

Valamennyi cikket igyekeztünk figyelembe venni, amelyet a kormányzó személyével kapcsolatban az adatbázisban találtunk. A cikkeket négy korszakra bontottuk. Az első korszak 1989 elejétől 1991 elejéig, az újratemetés bejelentéséig tart. A második korszak az újratemetés bejelenté-

sétől nagyjából 1993 júliusáig. A harmadik korszak az újrateremtés időszaka, ez 1993 augusztusának elejétől 1993 végéig tart. A negyedik pedig a temetés „lecsengése” utáni időszak 1994 végéig.

Az első korszak (1989–1990)

Nyugodt szívvel kijelenthetjük, hogy Horthy Miklós személye az újrateremtés bejelentése előtt nem állt a sajtó érdeklődésének fókuszában. 1989-ben és 1990-ben egyetlen napilapban sem jelent meg cikk róla. Hetilapban is csak kettő az első évet tekintve, az annál ritkábban megjelenő folyóiratok szintén nem foglalkoztak vele abban az évben. A két megjelent cikkből is az egyik inkább bulvár, egy bizonyos Mészáros Józseffel készült interjú, aki azt állította, hogy ő valójában ifjabb Horthy István, akit gyermekkorában elcseréltek. Minden eszközzel próbálta ezt bizonyítani, s csak a cikk végére derül ki, hogy valójában szélhámossal van dolgunk: mindezt a budapesti Horthy-villa visszaszerzésének reményében tette.⁴ A másik cikk egyfajta kenderesi helyzetjelentés, amely beszámol ifjabb Horthy István hazalátogatásáról, illetve arról, hogy a Horthy-kúriában milyen állapotok uralkodnak, a község mire használta azt az eltelt évek során. Magáról a kormányzóról nem sok szó esik, bár a szerző külön bekezdést szentelt a háború utáni korszak ideológiai pusztításának, amely a Horthy-családot sem kímélte.⁵

1990-ben már kicsit „jobb” volt a helyzet, legalábbis ami a cikkek számát illeti. A *Szabadság* című folyóirat megjelentetett egy erőteljesen Horthyt ostorozó írást Borzák Lajos tollából, aki ifjúkori emlékeiből merítette az ihletet. A *Kis Újság* helyt adott egy bulvárcikknek, amelyben Darmos Mihályt, a kormányzói testőrgárda egy volt tagját interjúvolják meg. A legfontosabb talán az a hétrészes interjúsorozat, amelyben Horthy István özvegye emlékezik vissza a háborús időkre.⁶ Rendkívül értékes

⁴ ILLÉS Sándor: Én vagyok a nemzet „igazi” árvája (interjú Mészáros Józseffel). *Képes* 7, 1989. 07. 01. 44.

⁵ ÁRVAJ Sándor: Legifjabb Horthy: Itt. *Magyarország*, 1989/19. (05. 12.) 21.

⁶ BORZÁK Lajos: Szomorú mérleg, Horthy Miklós hazafi? *Szabadság*, 1990/14. (04. 27.) 9.; GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 1. rész. *Magyarország*, 1990/28. (07. 13.) 5.; Uők: Horthy Istvánné visszaemlékezései 2. rész. *Magyarország*, 1990/29. (07. 20.) 4.; Uők: Horthy Istvánné visszaemlékezései 3. rész. *Magyarország*, 1990/30. (07. 27.) 4.; Uők: Horthy Istvánné visszaemlékezései 4. rész. *Magyarország*, 1990/31. (08. 03.) 4.; Uők: Horthy Istvánné visszaemlékezései 5. rész. *Magyarország*, 1990/32. (08. 10.) 4.; PINTÉR Csilla: A kormányzó testőre (interjú Darmos Mihállyal). *Kis Újság*, 1990/33. 11.; GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 6. rész. *Magyarország*, 1990/33. (08. 17.) 4.; Uők: Horthy Istvánné visszaemlékezései 7. rész. *Magyarország*, 1990/34. (08. 24.) 4.

és érdekes kordokumentum, bár forráskritikának természetesen alá kell vetni, ha fel akarjuk használni. Ha a ritkábban megjelenő folyóiratokat nézzük, a *História* 1990/5–6-os számában több Horthy Miklóssal foglalkozó írás is napvilágot látott. Megjelenésük fontos, jelzi a törekvést egy objektív Horthy-kép kialakítására, amelyet sokan a rendszerváltás egyik legfontosabb történetírói feladatának tartottak.⁷ Mindemellett megjelent egy forrásközlés, illetve egy fontos tanulmány. Előbbi Serédi Jusztinián hercegprímás feljegyzéseit tartalmazza Horthy István kormányzóhelyettesi választásáról, utóbbi pedig komoly levéltári kutatás alapján készült. L. Nagy Zsuzsa amerikai és angol diplomaták magyarországi jelentéseit foglalta össze.⁸ Ehhez a korszakhoz sorolható még két interjú 1991 januárjából, a *168 órából*. Az egyikben Sipos Pétert, a másikban Gosztonyi Pétert kérdezték a kormányzóval kapcsolatban. Mondandójuknak központi témája, hogy mindketten fontosnak tartanak egy objektív Horthy-kép kialakítását, és a történettudomány egyik kulcsfeladatának tartják ennek a problémának a megoldását.⁹

A második korszak (1991–1993. július)

A kormányzó újratemetéséről az első nyomtatott híradás 1991. február 6-án jelent meg a *Magyar Hírlapban* A kormányzó özvegye beleegyezett címmel.¹⁰ Azonnal rá kell mutatnunk a lap tárgyi tévedésére, ugyanis Horthy Miklós özvegye még 1959-ben elhunyt. Nem is róla van szó, hanem Horthy István özvegyéről. A cikkből megtudjuk, hogy a hamvak hazahozatalának kérdése először a Magyar Tengerészek Egyesületének 1990. december 20-i közgyűlésén merült fel. A tengerészek minden politikai irányzattól elhatárolódva, a magyar történelem során a legmagasabb katonai pozícióba eljutó megbecsült tengernagyot látták Horthyban, és ezért akarták hazai földben nyugalomra helyezni. Kenderes

⁷ DÖMÖTÖRFI Tibor: A Horthy-kultusz elemei. *História*, 1990/5–6. 23.; HARASZTI Éva: Miért nem ült Horthy Miklós a háborús bűnösök padján? *História*, 1990/5–6. 33.; ROMSICS Ignác: Horthy Miklós levelei Zsitvay Tiborhoz. 1949–1951. *História*, 1990/5–6. 33.; STEMLERNÉ BALOG Ilona–DEMETER Zsuzsanna: Horthy Miklós életpályájának krónikája. *História*, 1990/5–6. 5., 7–11.; VAJNAI Lajos: Horthy Lisszabonban. *História*, 1990/5–6. 36.; VIGH Károly: Horthy és Zsilinszky. *História*, 1990/5–6. 18.

⁸ ORBÁN Sándor–VIDA István: Az utódlás drámája: Serédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései Horthy István kormányzóhelyettesi választásáról. *Világosság*, 1990/5. 385.; L. NAGY Zsuzsa: Amerikai diplomaták Horthy Miklósról, 1920–1944. *Történelmi Szemle*, 1990/3–4. 173.

⁹ SZÉNÁSI Sándor: Ki volt Horthy Miklós? (Interjú Sipos Péterrel.) *168 óra*, 1991/1. (01. 08.) 17.; ZELEY László: Kormányzó hármasságban. (Interjú Gosztonyi Péterrel.) *168 óra*, 1991/1. (01. 08.) 19.

¹⁰ FORRÓ Péter: A kormányzó özvegye beleegyezett. *Magyar Hírlap*, 1991. 02. 06. 1.

polgármesterének és a falu lakosainak nem volt kifogása a földi maradványok hazahozatala ellen, sőt, kifejezetten támogatták azoknak a családi kriptában történő elhelyezését. Január 31-én megérkezett az özvegy hivatalos válasza az MTE-hez, amelyben támogatta a kezdeményezést. Érdekes módon a bejelentésnek a többi vizsgált napilapban nem volt visszhangja. A hetilapok közül is csak egyben, a *Heti Kis Újság*ban jelent meg ehhez a témához kapcsolódó cikk, mégpedig az 1991-es hatodik számában, amely egy interjút közölt Baranyi Mihály kenderesi polgármesterrel.¹¹ Az interjú tényanyaga megegyezik a *Magyar Hírlap* cikkének tényanyagával. Amennyiben időrendben haladunk tovább, a következő cikk a *Harang* című folyóiratban jelent meg Siklós László tollából, amely lényegében egy moralizáló írás az anyaföldben nyugvás kapcsán, amely mindenkit megillet. 1991 májusában az *Élet és Irodalom* két cikket is közölt az újrateremtés kapcsán; 3-án Márton László írását hozták a címlapon.¹² A szerző szerint nem azzal van a gond, hogy Horthy hamvait haza akarják hozni, hanem azzal, hogy amennyiben a politika és a média mögé áll, az egyfajta restaurációhoz vezethet, ami nem lenne szabad, mivel a Horthy-rendszer egyértelműen negatív volt. Két héttel később megjelent egy válasz erre a cikkre.¹³ A szerző, Tóth Bálint, Márton László cikkét a tényeket figyelmen kívül hagyó politikai pamfletnek tartotta, majd méltatta Horthy Miklós érdemeit. Szintén Horthy-ellenes a *Mai Nap*ban május végén megjelent háromrészes cikksorozat, amely a Horthy Miklós katonái voltak címet kapta.¹⁴ A szerző a Don-kanyarban elesett katonák sorsa kapcsán polemizált. Konklúzióként hangsúlyozta a magyar vezető réteg, ezen belül Horthy Miklós felelősségét halálukban. A *Mai Nap* a későbbiekben, talán ezt ellensúlyozandó, megjelentetett egy interjút ifjabb Horthy Istvánnal, aki rámutatott, hogy teljes mértékben családi eseménynek tartja az újrateremtést.¹⁵ Egyébként a kérdés, hogy családi, vagy hivatalos esemény lesz-e a kegyeleti szertartás, sokakat foglalkoztatott. Az *Esti Kurír* 1991. október 21-én megkérdezte Beke Katát és Pozsgay Imrét az esetleges rehabilitáció kapcsán.¹⁶ Mind a két politikus elzárkó-

¹¹ (Szerző nélkül): Horthy Miklós újra Kenderesen (interjú Baranyi Mihály kenderesi polgármesterrel). *Heti Kis Újság*, 1991/6. 9.

¹² MÁRTON László: Horthy Miklós katonái vagytok? *Élet és Irodalom*, 1991/18. (05. 03.) 1.

¹³ TÓTH Bálint: Száműzetés életfogytig, meg azután is. *Élet és Irodalom*, 1991. 20. (05. 17.) 4.

¹⁴ MISKOLCZI Miklós: Horthy Miklós katonái – voltak. 1. rész. *Mai Nap*, 1991. 05. 29. 12.; MISKOLCZI Miklós: Horthy Miklós katonái – voltak. 2. rész. *Mai Nap*, 1991. 05. 30. 16.; MISKOLCZI Miklós: Horthy Miklós katonái – voltak. 3. rész. *Mai Nap*, 1991. 05. 31. 12.

¹⁵ BÚS Ella: Horthy Miklós unokája vagyok. *Mai Nap*, 1991. 10. 15. 12.

¹⁶ GÁBOSSY-TRIZNA: Kormányhős? *Esti Kurír*, 1991. 10. 21. 1.

zott tőle, de Beke Kata azt is közölte, hogy szerinte nem szabad akadályt gördíteni a családi újratemetés elé. A kérdés a Parlament elé került. 1991. október 29-én a *Reggeli Kurír* közölte Jánosi Györgynek a temetéssel kapcsolatos interpellációját.¹⁷ Az interpellációra maga Antall József miniszterelnök válaszolt. A választ az Országos Sajtószolgálat közölte november 12-én.¹⁸ Leszögezte, hogy Horthy Miklós újratemetése a család részéről merült fel, amely elé a kormány nem gördített akadályt, de az, hogy állami szertartásként rendezzék meg, fel sem merült. Hangsúlyozta, hogy mivel a volt kormányzót semmilyen bíróság nem ítélte el, ezért rehabilitációjának kérdése fel sem merülhet. Horthy történeti megítélése nem a politika, hanem a történettudomány feladata, ezért fontosnak tartaná, hogy a megfelelő fórumokon foglalkozzanak a kérdéssel. Leszögezte azt is, hogy csak az ellenzék szerint tartja Horthy kormányt példaképének, valójában olyan pártok örököseinek tekintik magukat, akik 1945 előtt ellenzéki pártként működtek. A kormány álláspontja tehát hivatalosan az volt, hogy Horthy Miklós újratemetése nem állami temetés, ezért nem is kell magukat politikailag exponálni a kérdésben. 1991-ben ezután már csak egy cikk jelent meg, mégpedig Vigh Károly írása a *Magyar Nemzet*-ben, amelyben Horthy karrierjét mutatta be.¹⁹ A szerző szerint a kormányzó középszerű politikus volt, de semmi olyat nem tett, ami gátolná, hogy Magyarországon helyezték örök nyugalomra. Később ehhez a cikkhez egy kiegészítés is megjelent, de tulajdonképpen az csak kis kozmetikázás volt.²⁰

1992-ben mindazonáltal nem jelent meg túl sok írás Horthy Miklóssal kapcsolatban: egy kifejezetten Horthy-ellenes cikk Hegedűs Sándor tollából a *Szabadság*-ban, a már említett Vigh-kozmetika, két objektívításra törekvő interjú, egy tengerészeti méltatás, egy könyvkritika, illetve két forrásközlés, amelyből az egyik ötrészes.²¹ Ez összesen tizenkét cikket

¹⁷ JÁNOSI György: Ki temet a végén? *Reggeli Kurír*, 1991. 10. 29. 5.

¹⁸ ANTALL József válasza a Horthy Miklós temetésével kapcsolatos interpellációra. *Országos Sajtószolgálat*, 1991. 11. 12. 6.

¹⁹ VIGH Károly: Horthy Miklós megítélése. *Magyar Nemzet*, 1991. 11. 22. 6.

²⁰ SZAKÁLY Sándor–VIGH Károly: Adalék Horthy Miklós portréjához. *Magyar Nemzet*, 1992. 02. 03. 5.

²¹ Tengerészeti méltatás: CSONKARÉTI Károly: Horthy Miklós a tengeren. *Új Magyarország*, 1992. 05. 23. 17.; Könyvismertetés; PETHŐ Tibor: Arcképvázlat Horthy Miklósról. *Magyar Nemzet*, 1992. 08. 08. 9.; Forrásközlés: MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 1. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 09. 12. melléklet: Jelenlét III.; MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 2. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 09. 19. melléklet: Jelenlét 1.; MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 3. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 09. 26. melléklet: Jelenlét 3.; MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 4. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 10. 03. melléklet: Jelenlét 1.; MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 5. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 10. 10. melléklet: Jelenlét 2.; H. HARASZTI Éva: Horthy Miklós Magyarország tör-

jelent, ami meglehetősen kevésnek tűnik. Lehetséges, hogy a miniszterelnök válasza nyugtatta meg a kedélyeket egy időre? Így vagy úgy, de a „nyugodt” időszak 1993 első felévére is áthúzódott. Január végén megjelent egy-egy cikk az *Esti Hírlapban* és a *Magyar Hírlapban* a temetés előkészületeiről.²² A *Népszava* április 1-jén hírt adott ifjabb Horthy Miklós haláláról.²³ Továbbá a *Pesti Hírlap* közölt egy interjút június 18-án Vargyai Gyulával.²⁴ A hetilapok közül egyedül a *Heti Kis Újság* jelentetett meg cikket ebben az időszakban, de csak egyet.²⁵ Komolyabb tanulmány kettő született, mindkettő Sipos Péter tollából.²⁶ 1993 júliusában teljes csend volt, de vihar előtti csend ez: augusztus és szeptember folyamán több cikk jelent meg, mint a korábbi vizsgált időszakban összesen.

A harmadik korszak: Az újrateremtés időszaka (1993. második fele)

Az eddig használt időrendi tárgyalást ebben a részben kénytelenek leszünk elhagyni, mivel átláthatatlanná tenné a dolgot. Helyette lapról lapra fogjuk bemutatni a megjelent sajtóanyagokat, méghozzá ábécé sorrendben haladva, értelemszerűen csak azokat megemlítve, ahol volt bemutandó cikk.

Esti Hírlap

Az *Esti Hírlap* több cikkel is jelentkezett a témában. Az első augusztus 5-én jelent meg Gadó betiltja Horthyt címmel, s a kormányzó kenderesi újrateremtését, valamint a kormánytagok részvételének kérdését boncolgatta. Augusztus 24-én összefoglalták azt az interjút, amelyet Antall József adott a *Hét* című műsornak Magyarország 1944. október 15-i elvetélt kiugrási kísérletéről, annak körülményeiről, valamint

ténelmi szerepéről. *História*, 1992. 07. 29.; Ellenírás: HEGEDŰS Sándor: Horthy Miklós és a fehérterror. *Szabadság*, 1992/4. (01. 24.) 6.; Interjú: CSÁKY Zoltán: 35 éve halt meg vitéz Nagybányai Horthy Miklós. *Ring*, 1992. 7. 16.; ZELEY László: Trianontól a Don-kanyarig. *Ring*, 1992/22. (06. 03.) 24.

²² P. HORVÁTH Gábor: A kormányzó hazatérése. *Esti Hírlap*, 1993. 01. 28. 1.; (Szerző nélkül): Püspöki nyilatkozat a kenderesi újrateremtés előtt. *Magyar Hírlap*, 1993. 01. 29. 5.

²³ (Szerző nélkül): Meghalt ifjabb Nagybányai Horthy Miklós. *Népszava*, 1993. 04. 01. 4.

²⁴ SINKOVICS Ferenc: Ki ítélhet Horthy Miklós felett? *Pesti Hírlap*, 1993. 06. 18. 11.

²⁵ MAGYARI Barna: Horthy Miklós és a második világháború *Heti Kis Újság*, 1993/26. (06. 25.) 5.

²⁶ SIPOS Péter: Horthy Miklós az első világháborúban. *Történelmi Szemle*, 1993/1–2. 79.; SIPOS Péter: Előportré a névadóhoz. *Világosság*, 1993/6. 18.

ebben Horthy Miklós szerepéről és felelősségéről. A miniszterelnök rendkívül pozitívan nyilatkozott a kormányzó szerepével kapcsolatban. Szerinte nem volt választása a hadba lépés kapcsán, s az egész háború során a magyarok tömeges pusztulását akarta elkerülni. Megtudjuk azt is, hogy személyesen hálás Horthynak apja Gestapo-fogságból való kiszabadításáért. Augusztus 26-án a lap beszámolt az újratemetéssel kapcsolatos előkészületekről, valamint közölte a volt kormányzó életrajzi adatait. Szeptember 2-án interjút közöltek Tom Lantos amerikai képviselővel a kolozsvári amerikai képviselőlet megnyitása kapcsán. Érintették Magyarország lehetséges NATO-tagságát és Horthy Miklós újratemetését is. Szeptember 3-án két cikk is megjelent. Az első Horthy és Moscicki címen megjelent történeti visszatekintés volt az 1920-as–1930-as évek magyar–lengyel kapcsolataira annak a ténynek a kapcsán, hogy a volt magyar kormányzót és a Lengyel Köztársaság utolsó háború előtti elnökét körülbelül egy időben helyezik újra örök nyugalomra hazáikban. A másik, Szomszédviszhang című cikkben körképet adtak a környező országok sajtójának újratemetéssel kapcsolatos írásairól. A román és a szlovák sajtó szerint a magyar kormány tisztára akarja mosni a fasiszta Horthy nevét az újratemetéssel, az ukrán sajtó nem szólt hozzá a kérdéshez. Sajnálatos módon a lap nem számol be a délszláv és az osztrák sajtó nyilatkozatairól, pedig az is érdekes lenne. Szeptember 6-án még írtak egy rövid beszámolót a temetésről, de a későbbiekben már egyáltalán nem foglalkoztak Horthy Miklós személyével.²⁷

Havi Magyar Fórum

A *Havi Magyar Fórum*ban egy írás jelent meg Horthy Miklós koszorúja címmel, Kőrösi Ádám tollából.²⁸ A cikk erőteljesen politikai felhangú, több torzítást és tévedést is tartalmaz, mindet a volt kormányzó javára. A három és fél oldalas cikket nem akarjuk itt kielemezni, egy gondolatát idézzük csak állításunkat alátámasztandó: „Politikai éleslátására vall, hogy a világon elsőként ismerte fel a kommunizmus veszedeelmét, és indított ellene eredményes harcot idehaza. Ezzel évekkkel megelőzte korát.” Arról, hogy mennyire volt első, talán a hivatalos fran-

²⁷ (Szerző nélkül): Gadó betiltja Horthyt. *Esti Hírlap*, 1993. 08. 05. 1.; (Szerző nélkül): „Nemcsak a magyarok milliói pusztultak volna el, hanem az idemenekültek is.” – Antall József tv-interjújának ismertetése Horthy Miklós szerepéről. *Esti Hírlap*, 1993. 08. 24. 11.; CSORDÁS Lajos: Alkoholmentes végtisztesség. *Esti Hírlap*, 1993. 08. 26. 9.; SZÉMANN Béla: Történelmi jelentőségű lépés. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 02. 7.; KECSKÉS János: Horthy és Moscicki. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 03. 5.; UDVARDY Zoltán–KISS Lenke: Szomszédviszhang. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 03. 5.; P. HORVÁTH Gábor: Kenderesi Kegyelet. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 06. 1.

²⁸ KÖRÖSI Ádám: Horthy Miklós koszorúja. *Havi Magyar Fórum*, 1993. 9. 19.

cia politikát kéne megkérdézni, amelyik az 1917-es kormányváltás után már ellenfélnek tekintette a bolsevik Oroszországot.²⁹

Heti Kis Újság

A *Heti Kis Újság* három cikket jelentetett meg Horthyval kapcsolatban a kérdéses időszakban. Az első a főszerkesztő, Pártay Tivadar írta Politikai kiskaté címmel, augusztus 19-én. A cikk hű címéhez, tagoltan, szábarágóan megfogalmazva közölte aktuálpolitikai mondandóját. A szerző kifejtette, hogy személyesen kötődik a volt kormányzóhoz, mivel igen hálás neki, hogy katona korában hazahozatta a gyorshadtesttel együtt. Ebből fakadóan Horthy jellemes és igaz ember, nem úgy, mint az őt befeketíteni akaró, bűnben tobzódó kommunisták, akik most tiltakoznak újrateremtése ellen. Mindezt egy oldalon keresztül, jóformán soronként nagybetűs kiemelésekkel. További kommentárt nem is fűznénk hozzá. Szeptember 10-én beszámoltak az újrateremtés eseményeiről, pozitív hangvétellel, az aktuálpolitikát mellőzve. Október 15-én átvettek egy cikket a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*ból, amelyet George Paul Hefty írt. Gyors áttekintés ez Horthy Miklósról, zárógondolata szerint „a fiatal magyar demokrácia nem tartozik neki jóvátétellel. Ő más korban élt, és azt, hogy Magyarországra kizárólag gyalázatot hozott, nem annyira kortársai gondolták róla, mint ellenségei és későbbi ellenfelei. De ezek gyakran tévedtek, A mai politikához ennek az egésznek semmi köze nincs.” Nehéz eldönteni, hogy a lap általános hangvételét az ilyen cikkek, vagy a főszerkesztő által jegyzettek határozták meg inkább.³⁰

Heti Magyarország

A *Heti Magyarország* egy cikket adott közre, azt az Antall-interjút, amit már korábban, az Esti Hírlap kapcsán érintettünk.³¹ A lap szerint fontos kérdés Antall történelmi véleményét közölni. Minthogy korábban

²⁹ Bővebben a témáról: ROMSICS Ignác: Détruire ou reconstruire l’Autriche-Hongrie? Franciaország dunai politikájának dilemmája a XX. század elején. In: Uő: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*. Budapest, 1996. 11–34.; PÉTER PASTOR: Franciaország hadicéljai Ausztria-Magyarországgal szemben és a trianoni békeszerződés. In: ROMSICS Ignác (szerk.): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században*. Budapest, 1995. 37–48.; PALOTÁS Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest, 1990; ORMOS Mária: *A történelem vonatán. Európa és Magyarország a 20. században*. Budapest, 2005. 77–78.

³⁰ PÁRTAY Tivadar: Politikai kiskaté. *Heti Kis Újság*, 1993/34. (08. 19.) 2.; G. KIRKOVITS István: Horthy Miklós hazatért. *Heti Kis Újság*, 1993/37. (09. 10.) 4.; GEORG PAUL HEFTY: Nyugtalan végső nyugalom, Horthy Miklós újrateremtése. *Heti Kis Újság*, 1993/42. (10. 15.) 10.

³¹ FELEDY Péter: Horthy Miklós újrateremtéséről (interjú Antall Józseffel). *Heti Magyarország*, 1993/36. (09. 03.) 4.

már a kivonat kapcsán beszéltünk erről a cikkről, bővebb ismertetésétől itt eltekintünk.

***Hunnia* füzetek**

A folyóirat két cikket közölt 1993 őszén, amely témánkba vág. Az egyiket Innóth Zoltán írta, a finn Karl Gustav Mannerheimhez hasonlítja Horthy Miklóst, majd bemutatja az északi katonatiszt pályáját, külön hangsúlyozva annak nemzeti és antikommunista jellegét. Véleménye szerint a nemzeti érdek védelme a bolsevizmussal szemben mentesít a náci szövetség ódiума alól. A másik cikket Kőrösi Ádám jegyezte, ezúttal Gondolatok Horthy Miklós újratemetése után címmel. Cikke kis eltérésekkel megismételte korábbi, *Havi Magyar Fórum*ban megjelent írását.³²

Kapu

A *Kapu* egy tanulmánnyal képviseltette magát a mezőnyben, ezt Juba Ferenc írta, és a Haditengerészetünk a kiegyezés után címet kapta. A szerző méltatta az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetét, és Horthy Miklóst mint tengerésztisztet.³³

Kritika

A *Kritika* című folyóirat szintén egy cikkel reagált az eseményekre, amelyet Bayer Zsolt vetett papírra. A szerző helyesnek gondolta Horthy újratemetését, és nem is emelt kifogást azokkal szemben, akik névtelenül részt vettek a szertartáson, a megjelent hivatalos politikát azonban elítélte. Álságosnak tartotta azokat a hivatalos személyeket, akik nem hivatalosan megjelentek, mert szerintük eszmeiségük nem összeegyeztethető Horthyéval. Éppen ezért úgy gondolta, a kormány alkalmatlan feladata ellátására. Így hát ez is egy aktuálpolitikai írás.³⁴

Magyar Fórum

A *Magyar Fórum* sokat foglalkozott az újratemetéssel. Az első cikk augusztus 12-én jelent meg, Stöffán György jegyezte. Aktuálpolitikai írás. A szerző szerint az ellenzék történelemhamisító, cinikus és magyarellenos voltárról tett bizonyosságot, amikor tiltakozott a Horthy iránti tiszteletadás ellen, mivel a huszadik század legnagyobb reálpolitikusáról és legna-

³² INNÓTH Zoltán: Aki a finneknek Karl Gustav Mannerheim – az a magyaroknak Horthy Miklós. *Hunnia füzetek*, 1993/41. 53.; KÖRÖSI Ádám: Gondolatok Horthy Miklós újratemetése után. *Hunnia füzetek*, 1993/46. 10.

³³ JUBA Ferenc: Haditengerészetünk a kiegyezés után. *Kapu*, 1993/8–9. 32.

³⁴ BAYER Zsolt: Elmehetnek. *Kritika*, 1993/10. 15.

gyobb magyarjáról van szó. Szerinte a vezető politikusok között sincs méltó ember arra, hogy megemlékezzen a temetésen, mivel senki sem követelte azóta a világtól a „Magyar Igazságot”, Trianon felülbírálását. Augusztus 19-én hasonló szellemiségű cikk jelent meg, ezúttal szerző megjelölése nélkül. A B. J. monogramú szerző szerint Magyarország vezetését minősíti, hogy hivatalosan nem vesz részt a temetésen. Szeptember 2-án a folyóirat hosszan, több cikkben is foglalkozott Horthy Miklóssal, tíz oldalon keresztül. Valamennyi írás a volt kormányzót méltatta, ami jól beleillik a korábbi hangvételbe. A szeptember 9-i számban pedig két cikkben is megemlékeztek a temetésről, de megint csak aktuálpolitikai felhangokkal. A lap szerint a Magyar Élet és a Magyar Út képviselői voltak jelen, a nemzetellenes erők pedig Budapesten tobzódtak ezalatt.³⁵

Magyar Hírlap

A *Magyar Hírlap* szintén több cikkében is követte az eseményeket. Augusztus 9-én az SZDSZ ügyvivőjének, Szent-Iványi Istvánnak nyilatkozatát közölték, amelyben kifejtette, hogy a hivatalos Magyarországnak jeleznie kell, hogy nem kívánja folytatni a két világháború közötti rendszer tradícióját. A hivatalos jellegű újratemetésnek káros bel- és külpolitikai következményei lehetnek. Nemcsak a szomszédos, hanem a nyugati országokban is ellenérzést kelthet, ugyanis „Horthy Miklós nem volt a demokrácia bajnoka”. Augusztus 12-én újabb cikk született, amelyben szó volt arról, hogy több szlovákiai párt is aggodalmát fejezte ki a hivatalos magyar vezetés újratemetéssel kapcsolatos álláspontjával, illetve Horthy személyével kapcsolatban. Duray Miklós, a szlovákiai Együttélés Politikai Mozgalom elnöke szerint az esemény a Horthy-család kizárólagos magánügye, amelynek indokolatlanul tulajdonítanak politikai színezetet. A lap háttéranyagként felidézi Jánosi György interpellációját, és Antall József arra adott parlamenti válaszát. Augusztus 14-én

³⁵ HORVÁTH László: A második világháború legnagyobb zsidómentése. *Magyar Fórum*, 1994/28. (07. 14.) 19.; STOFFÁN György: Horthy és az ellenzék. *Magyar Fórum*, 1993/32. (08. 12.) 4.; (Szerző nélkül): A kormányzó hazatér. *Magyar Fórum*, 1993/33. (08. 19.) 4.; BOGNÁR József: Az otrantói hős. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 13.; KUBINYI Ferenc: A mérték. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 17.; MÁTYÁS B. Ferenc: A haza és Európa javára. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 15.; RAVASZ István: Horthy, a katona. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 14.; RÓNAI András: Nagyváradi epizód. Részlet Rónai András *Térképezett történelem* című könyvéből. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 16.; STOFFÁN György: Eucharisztikus kongresszus 1938 – Budapest. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 18.; SZÓCS Zoltán: Közülünk való volt. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 12.; VARGA László: Emlékezés Horthy Miklósról. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 19.; (Szerző nélkül): A felszabadító. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 15.; (Szerző nélkül): A kormányzóhelyettes tragédiája. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 20.; GYÓRI Béla: A 19. század utolsó lovagja a 20. században. *Magyar Fórum*, 1993/36. (09. 09.) 18.; KRAJČZÁR Imre: Esernyők alatt... *Magyar Fórum*, 1993/36. (09. 09.) 1.

Kenderes: temetni és dicsérni? címmel helyzeti körképet adtak az előkészületekről. Beszélt benne Baranyi Mihály kenderesi polgármester, illetve a község több lakója. Majdnem mindenki úgy nyilatkozott, hogy ehhez a kérdéshez emberileg, nem politikailag állnak hozzá. Szeptember 4-én, a temetés napján a lap két cikket hozott le. Az egyik John Lukács rövid cikke Horthy Miklós életéről, amelyben a szerző hangsúlyozta Horthy erkölcsös mivoltát, ami ma is példaértékű lehet, ugyanakkor leszögezte, hogy maradandót nemigen alkotott. A másik ifjabb Thürmer Gyulának, a Marxista Ifjúsági Szövetség elnökének nyilatkozata, amelyben elmondta, hogy szervezete elfogadhatatlannak tartja az állami vezetők részvételét az eseményen. Szeptember 6-án beszámolót írtak a kormányzó temetéséről, amelyben hangsúlyozták, hogy a család nevében beszédet tartó ifjabb Horthy István a megbékélésre hívott fel. Beszámoltak egy fővárosi ellendemonstrációról is, amelynek szervezője, Nagy Ákos elmondta a lapnak, hogy nem az újratemetés, hanem a hivatalos részvétel ellen tiltakoznak. Szeptember 10-én jelent meg Kalmár György Temetni kellene, nem dicsérni című cikke, amely Ferdinand Marcos, Fülöp-szigeteki diktátor temetéséről szól. A végén párhuzamot von Horthy újratemetésével, s zárógondolata a következő: „Nehéz lenne megmondani, hogy hazatérése szülővárosába családi ügy csupán – vagy baljós előjel.” Erre válaszul közölték szeptember 15-én Szentágothai János képviselő levelét, aki nem érzi jogosnak a két személy párhuzamba állítását. A fő probléma szerint annak idején a főtiszti réteggel volt, amelynek tagjai elárulták Horthyt, de beszédek is tartottak a sírjánál, ami elfogadhatatlan. Mindennek utóöngéjeként a lap november 5-én hírt adott arról, hogy egy német rendező, Robert Parizon dokumentumfilmet készített az eseményekből *Temetés, vagy választási harc?* címmel.³⁶

Magyar Narancs

A *Magyar Narancs* két cikkel emlékezett meg az eseményről szeptember 9-én. Ebből az egyik a kormányzó temetéséről szóló híradás volt, a másik pedig a Demokratikus Charta, a Zsidó Hitközség és az autonóm fiatalok rendezvényeinek ellendemonstrációjáról szólt. Utóbbi rendezvények

³⁶ (Szerző nélkül): Horthy Miklós nem volt a demokrácia bajnoka. *Magyar Hírlap*, 1993. 08. 09. 1.; (Szerző nélkül): Antall szerint szükséges a kormányzó szerepének ártértékelése. *Magyar Hírlap*, 1993. 08. 10. 3.; REUTÓ Gábor: Temetni és dicsérni? *Magyar Hírlap*, 1993. 08. 14. 8.; JOHN LUKÁCS: Horthy Miklós 1868–1957. *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 04. 2.; SZERETŐ Szabolcs–SZÜCS László: A kormányzó unokája megbékélésre hívott fel. *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 06. 4.; KALMÁR György: Temetni kellene, nem dicsérni. *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 10. 7.; SZENTÁGOTHA János: Európa merre van? *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 15. 7.; (Szerző nélkül): Nyilatkozatok – minden kényszer nélkül. *Magyar Hírlap*, 1993. 11. 05. 4.

résztvevői arról beszéltek, hogy nem a temetéssel van a gond, hanem Horthy szellemének újjáéledésével, amit véglegesen el kellene vetni. A tüntetéseken konzekvensen fasisztának nevezik a volt kormányzót, ezzel személyét az aktuálpolitikába emelik, azonban a liberális oldalról.³⁷

Magyar Nemzet

A *Magyar Nemzet* az első cikket augusztus 28-án közölte. Pethő Tibor tekintette át Horthy Miklós kormányzói karrierét a korszak tükrében. Véleménye szerint az értékelés még nem jutott, nem is juthatott nyugvópontra; mind negatívumokat, mind pozitívumokat emlegetnek tevékenységével kapcsolatban. Véleménye szerint Horthy „olyan korszakban élt és került az ország élére, amelyben megrendültek a régi alapelvek, összeomlott a nemzetközi jog, s a véres erőszak irányította a népek sorsát. És Madách szerint »A kor folyam, mely visz vagy elmerít/Úszója, nem vezére az egyén.«” Szeptember 1-jén több cikk is megjelent. Elsőként egy beszámoló a kenderesi előkészületekről, majd hírt adtak arról is, hogy a Demokratikus Charta rendezvényt szervez a Vérmezőn. A szám tizenkettedik oldalán a szomszéd országok álláspontjáról tudósítottak. A déli szomszédok magyar belügynek tekintették az eseményt, Ukrajna és Románia szerint a családra tartozó kegyeleti kérdéstről van szó, Szlovákiában bizonyos félelmek ellenére tolerancia uralkodott, Oroszország pedig egyszerűen tudomásul vette az események alakulását. Szeptember 4-én közzétették a történész Sipos Péter értékelését a korszakról, illetve H. Haraszti Éva felhívását arról, hogy a szenvedélymentes kép megírása még a történészszakmára vár. Szeptember 6-án részletes cikkben számoltak be az újratemetés eseményeiről, de arról is cikkeztek, hogy a külföldi sajtó szerint Magyarországot megosztotta az újratemetés. Később újra lapszemlét tartottak, amelyben hangsúlyozták a külföldi lapok azon véleményét, hogy az újratemetés és a kormánytagok részvétele erősíti a nacionalizmust Magyarországon. (A cikk címe egyébként Horthy Miklós újratemetése sérti mások érzékenységét volt.) A külföldi lapok reagálására született meg Avar János cikke Hitelünk Horthyval címmel, amely arra figyelmeztetett, hogy „Helyénvalóbb tehát nem sérelmezni e külföldi visszhangot, hanem felfogni figyelmeztetésnek, teljesen függetlenül attól, hogy a tollakat mekkora tárgyilagosság vagy elfogultság vezérelte. Hitelünket különben sem hajdani magyar hamvainak hazai földbe temetésével kockáztathatjuk, hanem azzal, ha poraiból engedjük kiszaba-

³⁷ LAKI Elek: A fehér ló fiai. *Magyar Narancs*, 1993/36. (09. 09.) 14.; (Szerző nélkül): Kormányzóját temeték a nemzet. *Magyar Narancs*, 1993/36. (09. 09.) 15.

dulni kora kísértetét.” Már csak a teljesség végett említjük meg azt a szeptember 15-i cikket, amely Horthy Miklós halálhírének Szabad Európa Rádió-s bejelentéséről szól.³⁸

Mai Nap

A *Mai Nap* szeptember 5-i tudósítása egy rövid írással kezdődött, amelyből megtudjuk, hogy az osztrák–magyar flotta zászlóshajója a *Viribus Unitis* volt; ennek zászlaját 1918-as bevonása után Horthy Miklós vette magához, majd őrizte egész életében. Újratemetésekor is ezzel a lobogóval fedték le koporsóját, majd a család a Hadtörténeti Múzeumnak adományozta. Maga a tudósítás, amelyet Tóth Béla Endre írt, meglehetősen ironikus hangvételű. Az utolsó két, összefoglaló bekezdést szó szerint idézzük: „Megjelent még szinte valamennyi párt, szervezet vezetősége, tagsága, a magát jobbközépnek nevező politikai erőktől kezdve a jobboldalon át a szélsőjobb. »Nép-nemzetben« gondolkodók ültek áhítattal az elitarisztokrácia mellett. Hangos szó, vita közöttük nem esett: közös nevezőre kerültek. Horthy dicsőségét zengik, annál is inkább, hiszen még a történészek sem elemezték életművét. Horthy őfőméltósága megérdemel minden dicséretet, hiszen ha el lehetett temetni hazai földben Rákosit, Kádárt, lehessen gyászolni Horthyt is. Akkor gyászolták Rákosit, Kádárt, lehessen gyászolni Horthyt is. Amit szabad volt Rákosi, Kádár ürügyén, szabadjon Horthyéban is. Újra.

Újratemetésről, vagyis a Horthy-rendszer végleges sírba helyezéséről, természetesen, szó sem lehetett. A kegyeletteljes aktuson valamennyi megjelent politikusunk, párt- és államférfiunk, valamint a mikrofont kapott népegyed Horthy nagy ívű, bámulatos, a haza egére követendő példaként felragyogó pályáját, emberi méltóságát, országgyarapító erejét, állatok iránti vonzalmát ecsetelték egymásnak, valamint a jelen levő, politikailag még képzetlen tömegnek.

Amint ez egy bensőséges családi eseményen szokás.”³⁹

³⁸ PETHŐ Tibor: Horthy hamvai Magyarországon. *Magyar Nemzet*, 1993. 08. 28. 17.; RIST (?): Több tízezer látogatóra számítanak. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 01. 4.; (Szerző nélkül): Nemzetközi kitekintő: Kenderes és a szomszédok. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 01. 12.; SIPOS Péter: Horthy Miklós, a kormányzó. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 04. 10.; (Szerző nélkül): Az életút legfontosabb állomásai. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 04. 10.; MESZLENY (?): Örök nyugalomra helyezték Horthy Miklós hamvait. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 06. 1.; PIETSCH (?): Magyarországot megosztotta az újratemetés. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 06. 5.; SIMON (?): Horthy Miklós újratemetése sérti mások érzékenységét. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 07. 2.; AVAR János: Hitelünk Horthyval. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 08. 6.; SKULTÉTY Csaba–AMBRUS Márton: Horthy Miklós halála és a SZER. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 15. 6.

³⁹ TÓTH Béla Endre: Újra temetés. *Mai Nap*, 1993. 09. 05. 12.

Nemzeti Újság

A *Nemzeti Újság* négy cikket jelentetett meg, ebből hármat Endrey Antal jegyzett, aki a harmadik cikke aláírásához még egy dr. vitét is kanyarított. (Érdekes, hogy az első kettőhöz nem.) Első cikkében (augusztus 27.) a kormányzót magasztalja, kitérve arra, hogy mindennemű kritikája baloldali koholmány. Véleménye szerint a sírnál az egész nemzet fel fog sorakozni egy szívvel és egy lélekkel. Második, szeptember 10-i cikke már a temetésről szólt. Szerinte minden igaz magyar ember jelen volt, és szégyen, hogy Magyarország hivatalosan nem képviseltette magát, de jobb is így, mert a megjelenteknek így legalább nem kellett szégyenkezniük az ország jelenlegi vezetői miatt a nagy magyar sírja előtt. Kifejti abbéli hagymázás nézetét is, hogy az igaz magyarság kétfrontos harcot folytat a baloldaliakkal és a „demokrata fröcskölődőkkel” (sic!), de azokra az igaz hazafiakra építve, akik megjelentek a temetésen, Isten segedelmével az „igaz magyarság” győzni fog. Harmadik, október 8-i cikkében szemelvényeket közölt Horthy Miklós Zsitvay Tibornak írt néhány leveléből (1949–1953 között), s ezeket kommentálta, a maga módján. A cikk végén felhívta ifjabb Horthy István figyelmét, hogy haza kéne térnie, és részt kellene vennie a magyar közéletben. A negyedik cikk október 22-én jelent meg, Pálos László tollából. Hosszas eszmefuttatást tartott az európai országok bűneiről, rámutatva arra, hogy egyiknek sincs joga éppen ezek miatt beleszólni Magyarország belügyeibe. Szerinte Magyarország az egyetlen igaz ország, és egyedül áll a világgal szemben, amely őt elárulta. Szerinte ennyi balsors után csak azért maradhatott fenn ez a nemzet, mert olyan hazafiak vezették, mint Horthy Miklós, akire az utókornak örök hálával kell gondolnia.⁴⁰

Népszabadság

Érdekes módon a *Népszabadság* bizonyult a legaktívabbnak a temetés időszakában. Nem kevesebb, mint huszonhat témába vágó cikket jelentettek meg. Augusztus 16-án két cikk született. Az egyik egy olyan összeállítás, amelyben különböző pártok véleményét tették közzé. A tudósítás szerint a kormány állásfoglalása az, hogy családi ügyről van szó, aki részt vesz az eseményen, az nem hivatalosan, hanem meghívásra teszi. Az SZDSZ és a Fidesz semmilyen formában nem képviselteti magát. A KDNP nem vesz részt, de nem is tiltja meg tagjainak a részvételt. A szo-

⁴⁰ ENDREY Antal: Horthy Miklós hazatér. *Nemzeti Újság*, 1993/16. (08. 27.) 1.; ENDREY Antal: Temetés után. *Nemzeti Újság*, 1993/17. (09. 10.) 1.; ENDREY Antal: Horthy Miklós. *Nemzeti Újság*, 1993/19. (10. 08.) 6.; PÁLOS László: Mit szabad a magyarnak? *Nemzeti Újság*, 1993/21. (10. 22.) 5.

cialisták elhatárolódnak, míg a Munkáspárt tiltakozik. A cikk végén kitértek arra is, hogy a román és szlovák lapok szerint nyugtalanító a szertartás. A másikban Bokor Péter véleményét tolmácsolják a Horthy-kérdésről. A vélemény, talán mondanunk sem kell, az, hogy a problémakör rendkívül összetett, nem lehet pro vagy kontra egyértelműen nyilatkozni. Augusztus 18-án Habsburg Ottó véleményét kérték ki az eseményről, aki elmondta, hogy semmiképpen sem vesz részt rajta, mivel nem felejtette el Horthynak, hogy lövetett az apjára és nem hajtott végre földreformot, de minden magyarnak joga van Magyarországon nyugodni, így nem ellenzi a ceremóniát. Augusztus 21-én Horthy Istvánné állásfoglalását közölték, aki elmondta, hogy a család szigorúan magánjellegű aktusnak tekinti a temetést. Ugyanitt tudósítottak arról is, hogy az MTI jelentése szerint Jeszenszky Géza külügyminiszter telefonon tájékoztatta román kollégáját, Teodor Melescanut, hogy a kormány nem vesz részt hivatalosan a temetésen. Augusztus 23-án négy magánember véleményét közölték a szertartás kapcsán, teret adva a pozitív és a negatív véleményeknek egyaránt. Augusztus 25-én Miklós Gábor írását közölték, aki a miniszterelnök Horthyval kapcsolatos interjúját kritizálta. A cikkíró szerint Antall hiába fejezte ki igényét egy objektív Horthy-kép kialakítására, mert éppen hogy nem járult hozzá azzal, amit az interjúban elmondott. Véleménye szubjektív, és nem szerencsés miniszterelnökként ezt főműsoridőben elmondani. Ennek csak egy oka lehet, hogy Antall meg akarta magyarázni, miért lesz ott kormányának több tagja is magánemberként a szertartáson. Egy nappal később Dombi Gábor írását közölték, aki katonaként harcoló nagyapjára emlékezett, és aki szegény volt az egész Horthy-rendszer alatt, ennek következtében egyáltalán nem értené, mi szükség van erre a hatalmas újratemetési ceremóniára. Augusztus 27-én Randolph Braham írása jelent meg, aki főként Horthy háborús bűneire és holokausztban betöltött szerepére összpontosított, kérve a történéseket egy hiteles kép kialakítására. Augusztus 28-án a *Hétvége* melléklet Sükösd Mihály fiktív és gúnyos anekdotálancát adta közre, amelyet Horthy élete inspirált. Augusztus 30-án három cikket is szenteltek a kérdésnek. George Paul Hefty a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*-ban megjelent írását közvetítették, aki szerint a temetés egyszerű ceremónia, a körülötte kialakult politikai viszály értelmetlen, ugyanis a kérdéssel nem a politikusoknak, hanem a történéseknek kellene foglalkozniuk. Közöltek egy Für Lajossal készült villáminterjút, amelyben a hadügyminiszter elmondta, hogy magánemberként részt vesz a ceremónián. Harmadikként pedig Vitányi Iván közölt egy történeti elemzést Horthy Miklósról, amelynek konklúziója: „Ne akarjuk feltámasztani

azt, ami szerencsére elmúlt! De adjuk meg Horthy Miklós emlékének az őt megillető végtisztességet.” Augusztus 31-én arról adtak hírt, hogy a Charta is rendezvényt szervez a temetéssel párhuzamosan, amely hangsúlyozottan nem tiltakozás az újratemetés ellen, hanem szimbolikus célja az egész rendszer eltemetése Horthyval együtt. Szeptember 1-jén két írást közöltek. Elsőként Gadó György véleményét, aki szerint Horthy megítélése igenis politikai kérdés, mert az ellenforradalmi erők folyamatosan nyomulnak előre. A baloldali sajtónak ellentámadást kellene indítania és elhatárolódni a temetéstől. A másik cikkben Hajdú Endre adja elő visszaemlékezését, amely szerint Horthy kizárólag azért nem lett háborús bűnös, mert az oroszok nem akarták, pedig ott lett volna a helye a törvényszék előtt. 2-án újabb két cikk látott napvilágot a lap hasábjain. Az elsőben Fejtő Ferenc és Tom Lantos véleményét közzétették a temetésről. Fejtő szerint a kormányzó nem volt diabolikus figura, de nagy államférfi sem, nemzeti hős pedig még kevésbé. Lantos szerint mindenkinek joga van hazája földjében nyugodni, de a Horthy-korszakot nem szabad rehabilitálni. A másik írásban Rév István a kommunista hatalomátvételt elemezte. Szerinte Horthy politikája gyengítette meg az országot annyira, hogy ez megtörténhetett. A temetés kontinuitást teremt a múlttal, és a résztvevők azt hiszik, ezzel eltemethetik a közbeeső kommunista időszakot. Szeptember 3-án újabb három cikk jelent meg. Eörsi István írásában hosszasan fejtegette, hogy Antall Horthy-felfogása mennyire káros. Esterházy Péter Horthy személyét boncolgatta. Írásának konklúziója, hogy ideje lenne eltemetni, hogy újra mindenki magával foglalkozzon, és ne vele. Harmadikként interjút közöltek Ormos Máriával, akivel frissen megjelent Hitler-könyve kapcsán beszélgettek. Ennek során elmondta azt is, hogy nagy szükség lenne egy korrekt történelmi monográfiára Horthyval kapcsolatban. Szeptember 4-én újabb három írás jelent meg. Gömöri Endre néhány mondatos írása, amelyben a temetés lezárultát várja, a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* véleményének tolmácsolása, miszerint a szomszédok azért tekintenek vegyes érzelmekkel a ceremóniára, mert félnek, hogy az a revizionista politika folytatását jelenti, illetve egy Horthyval kapcsolatos budapesti közvélemény-kutatás eredményei. Utóbbiból érdekes adatokat tudhatunk meg. A főváros lakóinak kilencvenhat százaléka hallott az újratemetésről. Hetvenhárom százaléuk helyeselte, tizenhat százaléuk ellenezte, a többiek nem foglaltak állást. negyvenhat százaléuk szerette volna, ha a televízió közvetíti a szertartást, a többieknek elég, ha a Híradó beszámol róla. Hetvenhárom százalék tudta, hogy kormánypárti politikusok is részt vesznek az eseményen, nyolcvanegy százaléuk azt is, hogy magán-

emberként, és ezt helyeselték is. Elvégeztettek egy olyan kísérletet is, hogy a válaszadók osztályozzák ötös skálán az eléjük tett öt személyt. A következő átlagok jöttek ki: Horthy Miklós 3,2. Szálasi Ferenc 1,3. Rákosi Mátyás 1,5. Nagy Imre 3,7. Kádár János 3,1. Eszerint Kádárt és Horthyt közel ugyanúgy ítélték meg átlagban, még ha nem ugyanazokról a csoportokról is van szó. Végül beszámoltak arról is, hogy a budapestiek döntő többsége szerint nem lesz semmilyen hatása a temetésnek, ezért helyeslik, ha a kormányból részt vesznek azok, akik magánemberként akarnak. Szeptember 6-án címoldalal tudósítást közöltek a temetésről. Az eseményről tárgyilagos a beszámoló, tételesen felsorolja azt is, hogy a különböző pártokat mely prominense képviselt. (Részt vett többek között Kónya Imre, Horváth Balázs, Csurka István, Fónay Jenő, Csépe Béla, Torgyán József, Kéri Kálmán, Boross Péter, Für Lajos, Lezsák Sándor, Balsai István, Surján László, Szabó Tamás, Kiss Gyula és Nagy Ferenc József.) A tudósítás alatt beszámoltak két párhuzamosan zajló elleneseményről is. 7-én külföldi lapszemlét tartottak a temetésről. A külföldi lapok főleg a politikai megosztottságot hangsúlyozták. Végül, utolsóként szeptember 11-én jelent meg témabeli cikk, egy interjú Horthy Istvánnal. A beszélgetés a magánszemélyt mutatta be elsősorban, aki megértette a megosztottságot a temetés kapcsán, de nem kívánt vele foglalkozni, mert nem akart hazatérni és politikai szerepet vállalni.⁴¹

⁴¹ K. A.: Bokor Péter a Horthy-kérdés bonyolultságáról. *Népszabadság*, 1993. 08. 16. 4.; (Szerző nélkül): Horthy-temetés csak civilben. *Népszabadság*, 1993. 08. 16. 4.; (Szerző nélkül): Habsburg Ottó: nem vennék részt Horthy újratemetésén. *Népszabadság*, 1993. 08. 18. 4.; (Szerző nélkül): Horthy újratemetése családi aktus. *Népszabadság*, 1993. 08. 21. 4.; (Szerző nélkül): Vélemények Horthy Miklós újratemetéséről. *Népszabadság*, 1993. 08. 23. 16.; MIKLÓS Gábor: Magánértékelés Horthyról? *Népszabadság*, 1993. 08. 25. 3.; DOMBI Gábor: Horthy Miklós legjobb katonája. *Népszabadság*, 1993. 08. 26. 8.; RANDOLPH BRAHAM: Horthy politikai felátadása. *Népszabadság*, 1993. 08. 27. 15.; SÜKÖSD Mihály: Jelenetek Horthy Miklós életéből. *Népszabadság*, 1993. 08. 28. 18.; D. A.: Horthy életművén nincs mit jóvátenni – A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* az újratemetésről. *Népszabadság*, 1993. 08. 30. 3.; VITÁNYI Iván: Horthy a demokrácia szemszögéből. *Népszabadság*, 1993. 08. 30. 9.; (Szerző nélkül): Für részt vesz Horthy temetésén. *Népszabadság*, 1993. 08. 30. 4.; (Szerző nélkül): A Charta temeti a Horthy-rendszert. *Népszabadság*, 1993. 08. 31. 9.; GADÓ György: Demokrácia vagy a Horthy-rendszer második kiadása? *Népszabadság*, 1993. 09. 01. 9.; HAJDÚ Endre: Miért nem lett háborús bűnös? *Népszabadság*, 1993. 09. 01. 9.; RÉV István: A kommunizmus szálláscsinálója? *Népszabadság*, 1993. 09. 02.; SZ. G.: Fejtő és Lantos a Horthy-temetésről. *Népszabadság*, 1993. 09. 02. 3.; EÖRSI István: Egy szatíra kudarca. *Népszabadság*, 1993. 09. 03. 12.; ESTERHÁZY Péter: Kicsoda Horthy és kicsodák vagyunk mi? *Népszabadság*, 1993. 09. 03. 13.; ORMOS Mária: Az életpálya még kutatókra vár. *Népszabadság*, 1993. 09. 03. 12.; GÖMÖRI Endre: Nyugodjék békében. *Népszabadság*, 1993. 09. 04. 3.; LÁZÁR Guy: Nyugodjék békében – közvélemény-kutatás Horthy Miklós újratemetéséről. *Népszabadság*, 1993. 09. 04. 27.; (Szerző nélkül): Történelmi elszigeteltség – német lapvélemény a Horthy-temetésről. *Népszabadság*, 1993. 09. 04. 3.; KÓVÁRY E. Péter: Búcsú Horthy Miklóstól Kenderesen. *Népszabadság*, 1993. 09. 06. 1., 9.; (Szerző nélkül): Felemás visszhang a Horthy-újratemetésről. *Népszabadság*, 1993. 09. 07. 3.; HOVANYECZ László: A világpolgár – Beszélgetés nagybányai Horthy Istvánnal. *Népszabadság*, 1993. 09. 11. 19.

Népszava

A *Népszava* szeptember 2–3–4-én háromrészes cikksorozattal emlékezett meg Somogyi Béláról, a *Népszava* 1920-ban meggyilkolt főszerkesztőjéről, Horthy Miklósnak ebben az ügyben személyes felelősségét, valamint az ügy nemzetközi megítélését pedzegetve. Szeptember 4-én még egy péntek délutáni helyszíni tudósítás is megjelent az előkészületek állapotáról.⁴²

Országos Sajtószolgálat

Az Országos Sajtószolgálat szeptember 2-án megjelentette az Agrárszövetség országos elnökségének hivatalos álláspontját. Eszerint minden embernek joga van ott és olyan körülmények között nyugodni, ahogyan ő óhajtott, éppen ezért nincs kifogásuk a család elhatározása ellen. Azt azonban aggályosnak tartották, hogy az esemény kikerült a kegyeleti aktus keretei közül. Egyrészt az ország vezetőinek nem lehetnek „magánemberi” megnyilatkozásai nyilvánosság előtt, másrészt „egy olyan kényes történelmi-politikai problémának a kezelése, mint amilyen Horthy Miklós szerepének mai hiteles megítélése, nem oldható meg egy szubjektív miniszterelnöki televíziós történelemórával. Ez ugyanis sem a környező országok gyanakvó politikusait, sem a második világháború áldozatainak hozzátartozóit nem nyugtatja meg. Csupán arra jó, hogy a tájékozatlan közönség körében tovább nagyobbítsa egy családi kegyeleti aktusnak szánt esemény mértéktelenné torzult jelentőségét, és megerősítse a múltba fordulás tendenciáját a jövőbe tekintés helyett.”⁴³

Pesti Hírlap

A *Pesti Hírlap* első cikke augusztus 16-án jelent meg Értékszavar Horthy Miklós körül címmel. Az író, Török Bálint szerint a kommunista kurzus propagandája, s az azt szolgálni kénytelen történettudomány sematikus látásra tanította az állampolgárokat, ennek következtében sok baj van a történelmi igazsággal, különösen ha a huszadik századról van szó. Horthy Miklóst nem a tények alapján értékelik, hanem szubjektívan ítélik meg, például Szent-Iványi István, az SZDSZ ügyvivője is, amikor Rákosi és Kádár mellé helyezte nyilatkozatában, pedig valójában azok mellé a rövid nyilas kurzus helyezhető. Felesleges az ügyvivő azon nyilatkozata is, hogy Magyarországnak el kell határolódnia a két világháború közötti

⁴² SZÁNTÓ Dénes Bálint: Horthy Miklós áldozata. 1. rész. *Népszava*, 1993. 09. 02. 7.; Uő: Horthy Miklós áldozata. 2. rész. *Népszava*, 1993. 09. 03. 7.; Uő: Horthy Miklós áldozata. 3. rész. *Népszava*, 1993. 09. 04. 8.; VARJÚ Frigyes: Szesztitalom a ravatal körül. *Népszava*, 1993. 09. 04. 5.

⁴³ (Szerző nélkül): Az Agrárszövetség álláspontja Horthy Miklós újrateremtésével kapcsolatban. *Országos Sajtószolgálat*, 1993. 09. 02. 1.

rendszer tradíciójának folytatásától, ugyanis Antall József már kijelentette, hogy az MDF a Horthy-rendszer ellenzékének munkáját kívánja folytatni. Jobb lenne tehát az értékelést objektív, felkészült történészekre bízni, majd utána tanulni Horthy pozitívumaiból, és elkerülni negatívumait. Másnap Duray Miklós nyílt levele jelent meg, amelyet a Matica Slovenskának írt, kifejtve, hogy Horthy Miklós nem volt háborús bűnös, ezért erre hivatkozva nem lenne szerencsés, ha bárki is politikai tőkét akarna kovácsolni újratemetéséből. A lap szeptember 4-én bő tízoldalas cikksorozattal emlékezett meg Horthy Miklósról. Az elsőben R. Papp Ágnes beszélgetett dr. Godányi Tiborral a Horthy-korszak szociálpolitikájáról. Az interjúalany szerint (akiről a bevezetésben azt írták, hogy csaknem ötven évet töltött az Országos Társadalombiztosítási Igazgatóságnál) szociálpolitikai vonatkozásban hazánk Európa legelőrehaladottabb államai közé tartozott a korszakban. Liszkay Zoltán A kormányzó útja Portugáliába című írásában Horthy emlékirataiból szemezgetett és fűzött hozzá kommentárokat. Véleménye szerint Horthy legnagyobb hibája a Szovjetunió megtámadása volt, noha sejthette, hogy azt a háborút megnyerni nem lehet, mégpedig Pokorny Henrik tanulmánya alapján, amelyet az az ő felkérésére készített. A következő cikk Sinkovics Ferenc és Kéri Kálmán nyugállományú vezérezredesnek, az MDF parlamenti képviselőjének beszélgetését tartalmazta a magyar honvédségről, illetve a sereg és Horthy Miklós viszonyáról, az idős katona emlékei alapján. A kérdező következő interjújában Bonhardt Attila hadtörténésszel beszélgetett a Horthy-korszak hadseregének felszereltségéről. Jó párosítás a Kérral készült interjú mellé, így objektívabb képet kapunk, ugyanis sok szó esett a hadsereggel kapcsolatos anyagi problémákról. A nyolcadik oldalon Mészáros István írása kapott helyet Iskola, ifjúság és művelődés 1920 és 1944 között címmel, amely egy korrekt elemzés volt a korszak oktatáspolitikájáról. A következő oldalon Perjés Géza hadtörténész Eltitkolt történelem című írása kapott helyet. A szerző szándéka az volt, hogy néhány olyan tényre hívja fel a figyelmet, amely a Horthy Miklós újratemetése körül kirobbant vitában nem kapott kellő hangsúlyt. A szerző szerint a háborúba lépés elkerülhetetlen volt, ugyanis Magyarország földrajzi helyzete folytán nem maradhatott semleges olyan háborúban, ahol a német hadsereg a Balkán és Oroszország ellen operál. Ellenállás esetén az azonnali megszállást kockáztatta volna. Emellett a revízió is odaláncolta Magyarországot Németország mellé, de az aktuálpolitikát nézve máshonnan nem is várható segítség máshonnan, és minthogy az ország egészében egyetértés volt a revízió kapcsán, ez megint leszűkítette a külpolitikai lehetőségeket. Horthy ellen fel szokták hozni a szociá-

lis érzékenység hiányának vádját, ami nem helytálló ebben a formában, mivel a parasztságot kifejezetten szerette. A földosztás elmaradása a pénzhiány számlájára írható. Az utolsó fókuszba vett probléma a zsidókérdés. A szerző szerint Horthy, mint ahogyan Magyarország lakosainak jelentős része, antiszemita volt, azonban a zsidókérdés megoldása számára nem a holokauszt támogatását jelentette, sőt, a német megszállásig Magyarország menedéket adott rengeteg zsidónak. Utána pedig a kormányzót kikapcsolták a hatalomból, a legtöbb, amit megtehetett, miután valamennyire összeszedte erejét, a budapesti zsidóság megmentése volt. A szerző szerint ezeket a tényeket dokumentálják a kiadott levéltári anyagok, így ezeket minden történésznek figyelembe kellene vennie. A következő oldalon Csonkaréti Károly Horthy Miklós, a tengerész című írása szerepel. A cikk lényegében hasonló tartalmú, mint a szerző szintén 1993-ban megjelent *Horthy, a tengerész* című könyve. Ezután következett Jan Kozłowski írása, amely a magyar–lengyel kapcsolatokról szólt Horthy idején. A kormányzó kétszer is Lengyelország segítségére volt, egyszer 1920-ban, amikor lőszerszállítmánnyal segítette ki a bolsevikok ellen harcoló lengyel csapatokat, akiknek ezzel sikerült a támadást visszaverni, másodszer pedig 1939-ben, amikor egyrészt nem adott engedélyt a kassai vasútvonal németek általi használatára Lengyelország megtámadásakor, másrészt amikor a katonai vereség után közel százezer menekültet fogadott be. A cikk zárógondolata a következő: „Ha a Horthy-korszak szellemiségét elemezzük és kritizáljuk – sokszor joggal –, ne feledkezzünk meg arról, hogy ebben a korszakban – és névadójának politikájában is – elevenen élt még a magyar nemzeti gondolat, a liberális magyar nacionalizmus legpozitívabb eleme: a toleráns befogadókészség.” A tizenkettedik oldalon Horthy Istvánné, született Edelsheim Gyulai Ilonával olvashatunk egy interjút, amely főleg a kenderesi életükről szólt. A grófnő hangsúlyozta, hogy apósa végakarátát teljesítette a temetés végrehajtásával, és kérte, ne vigyenek ebbe politikát. Ezután kapott helyet Verrasztó Gábor írása az arisztokrácia Horthy-korszakbeli szerepéről, végül Vigh Károly adott egy politikai áttekintést a korszakról Az ancien régime hívei címen.⁴⁴

⁴⁴ TÖRÖK Bálint: Értékszavar Horthy Miklós körül. *Pesti Hírlap*, 1993. 08. 16. 11.; DURAY Miklós: Horthy Miklós nem volt háborús bűnös. *Pesti Hírlap*, 1993. 08. 17. 3.; CSONKARÉTI Károly: Horthy Miklós, a tengerész. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 10.; JAN KOZŁOWSKY: „Inkább választottam volna a vérpadot.” – Horthy Miklós és a lengyelek. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 11.; MÉSZÁROS István: Iskola, ifjúság és művelődés 1920 és 1944 között. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 8.; PERJÉS Géza: Eltitkolt történelem. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 9.; R. PAPP Ágnes: A Horthy-korszak szociálpolitikája. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 5.; SINKOVICS Ferenc: Volt egyszer egy hadsereg. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 6.; VERRASZTÓ Gábor: Arisztokraták kiugrási kísérlete.

Reform

A *Reform* szeptember 1-jén egy interjút közölt Baranyi Mihály kenderesi polgármesterrel az előkészületekről. A polgármester kategorikusan elutasította a politikai jellegű kérdésekre való választ.⁴⁵

Új Magyar Hírek

Az *Új Magyar Hírek* tizedik száma egy rövid fényképes tudósítást közölt a temetésről. A tudósító szerint „a méltóságteljes, fegyelmeben és figyelemben példamutató kegyeleti aktus egy önmagát kereső nemzet kohéziójához adott fogódzót”.⁴⁶

Új Magyarország

Az *Új Magyarország* szintén tudósított a temetésről szeptember 6-án. Kitértek a temetésen tartott beszédekre, és külön felhívták a figyelmet ifjabb Horthy István megemlékezésére, amelyben nemzeti megbékélésre, összefogásra szólított fel.⁴⁷ Rövid körhíradást is adtak a nyugati lapok reakcióiból, arról cikkezve, hogy Magyarországot megosztotta a temetés.

Vasárnapi Hírek

A *Vasárnapi Hírek* első témabeli írását augusztus 22-én közölte. Nahi-mi Pétert, az MDF soros ügyvezető elnökét kérdezték egyrészt, hogy valóban családi eseményről van-e szó, aki hangsúlyozottan igenlő választ adott. Másrészt azt kérdezték tőle, hogy aki elmegy a temetésre, az vállalja-e a szélsőjobbal való azonosulást, mire a politikus azt felelte: Horthy kormányzását nem a jelen lévő szélsőséges tendenciák alapján kell megítélni, így a válasz nem. A lap szeptember 5-én tudósított a temetésről. A címlapon Eltemetett címmel egy polemizáló írást közöltek arról, valójában mit jelenthet Horthy korszaka, és mennyire lehetett igazuk a Vérmezőn ellendemonstrációt tartóknak. A harmadik oldalon számoltak be magáról a temetésről, kiemelve a vendégeket, illetve a Horthy család tagjainak beszédeit. Végül egy összeállítást közöltek külföldi lapok véleményéből, amelyek hangsúlyozták az ország temetéssel kapcsolatos

Pesti Hírlap, 1993. 09. 04. 14.; VIGH Károly: Az ancien régime hívei. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 14.; (Szerző nélkül): Horthy Istvánné a családi birtokról. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 12.; (Szerző nélkül): Hiányzott az idő, hiányzott a pénz. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 7.

⁴⁵ DEÁKI László: „Jogában áll magyar földben pihenni.” – Interjú Baranyi Mihály kenderesi polgármesterrel. *Reform*, 1993/35. (09. 01.) 16.

⁴⁶ (Szerző nélkül): Kényszerlakhely után: Kenderes. *Új Magyar Hírek*, 1993/10. 6.

⁴⁷ TAMÁSI Tamás: Végtisztesség. *Új Magyarország*, 1993. 09. 06. 5.; (Szerző nélkül): Horthy Miklós újratemetéséről. *Új Magyarország*, 1993. 09. 06. 5.

megosztottságát, illetve ezzel kapcsolatban a konzervatív kormány instabil állását.⁴⁸

A negyedik korszak – a temetés után

Az újrateremtés és utóhangjainak lezárása után úgy tűnik, újra elfordult az érdeklődés Horthy Miklósról. 1994 folyamán már csak tíz hozzá kapcsolódó cikk jelent meg a vizsgált nyomtatott sajtóban. Napilapban kettő, hetilapban egy, ritkábban megjelenő kiadványban pedig hét. A két napilapcikk közül az első 1994. február 10-én jelent meg a *Reggeli Kurír*-ban, amely a Horthy Miklós Társaság megalakulásáról adott hírt.⁴⁹ A másikat a *Pesti Hírlap* jelentette meg március 29-én, s Horthy Istvánné nyilatkozatát tartalmazta, amelyet az Amerika hangja című rádiónak adott, s a német megszállás első napjairól beszélt benne.⁵⁰ Az egyetlen hetilapbeli írás a *Magyar Fórum*-ban jelent meg 1994. július 14-én, A második világháború legnagyobb zsidómentése címen; némileg elfogultan Horthy azon akcióját beszélte el, amellyel megtiltotta a budapesti zsidóság elhurcolását a náci haláltáborokba.⁵¹ A ritkábban megjelenő folyóiratokban hét cikket publikáltak. A *Múltunk* 1994. évi harmadik számában megjelent egy recenzió Mészáros Károly *Horthy és Teleki* című könyvéről. A szerző, Szalai Miklós szerint „Mészáros Károly munkája – számos új részletet dolgozva ki – tragikus történelmi folyamat képét tárja elénk. Az utódállamok magyarellenessége és a kialakuló Horthy-rendszer retrográd nacionalizmusa éles szembenállást eredményezett, s 1922-re Magyarországon olyan rezsim szilárdult meg, amely egyaránt ellensége volt a demokratikus haladásnak és a Duna-medence népei békés együttélésének.”⁵² A *História* 1994 folyamán négy cikket jelentetett meg a volt kormányzóval kapcsolatban. Az év első számában Barcza György *Diplomataemlékeim* című kéziratából jelentetett meg egy részletet Horthy második világháborús szerepével kapcsolatban.⁵³ A negyedik számban Sipos Péternek jelent meg egy írása Horthy Miklós és Magyarország

⁴⁸ Mészáros Ferenc: Mit vállal a magánember, ha gyászszertartásra megy? *Vasárnapi Hírek*, 1993/34. (08. 22.) 4.; Kövess (?): Eltemettetett. *Vasárnapi Hírek*, 1993/36. (09. 05.) 1.; (Szerző nélkül): „Kikel a sírjából, és riogatja az élőket...” *Vasárnapi Hírek*, 1993/36. (09. 05.) 3.

⁴⁹ (Szerző nélkül): Horthy él. *Reggeli Kurír*, 1994. 02. 10. 5.

⁵⁰ (Szerző nélkül): Horthy Miklós menyje a német megszállásról. *Pesti Hírlap*, 1994. 03. 29. 1.

⁵¹ Horváth László: A második világháború legnagyobb zsidómentése. *Magyar Fórum*, 1994/28. (07. 14.) 19.

⁵² Szalai Miklós: Mészáros Károly: Horthy és Teleki. *Múltunk*, 1994/3. 193.

⁵³ Barcza György: Horthy Miklós világháborús szerepéről. *História*, 1994/1. 29.

német megszállása címmel.⁵⁴ A hetedik számban közzétették ifjabb Horthy István a temetésen elmondott beszédét, illetve Kardos József levelét, amelyet Horthy Miklós és a legitimizmus kapcsolatáról írt.⁵⁵ A *Mozgó Világ* című folyóirat az 1994. évi hetedik számában megjelentette Póczik Szilveszter dolgozatát, amelyet Horthy Miklós dinasztikus terveiről írt.⁵⁶ A végére hagytam a történettudományi szempontból talán legfontosabb cikket, amely L. Nagy Zsuzsa tollából jelent meg az *Iskolakultúra* című folyóiratban.⁵⁷ A szerző három Horthyról megjelent könyvet elemzett (Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, 1990; Gosztanyi Péter: *A kormányzó, Horthy Miklós*. Budapest, 1990; Dombrády Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Budapest, 1990). Cikkében leszögezte, hogy még nem létezik komoly, mindenre kiterjedő Horthy-életrajz, az elemzettek sem azok. Horthy emlékiratai ugyan egész pályáját felölelik, de összevetve más forráskiadványokkal, ellentmondásokat találunk benne, ráadásul számos fontos kérdésnek nem szentel kellő figyelmet. Gosztanyi könyve túlságosan követi az emlékiratot, illetve túl sok benne a köztörténet. Dombrády könyve jóval részletesebb az előzőknél, viszont kiadói szempontból hiányzik a jegyzetapparátus, ami fontos lenne a további tájékozódáshoz. A három munka együtt, kiegészítve az addig megjelent forráskiadványokkal és visszaemlékezésekkel, lenne alkalmas egy objektív Horthy-kép kialakítására.

Összegzés

Horthy Miklós nem töltött be különösebb szerepet a sajtóban újratemetésének bejelentéséig. Utána azonban nagy mennyiségű publicisztikát hívott életre személye, ami önmagában még nem magyarázható a temetési szertartással, hiszen abban szinte mindenki egyetértett, hogy joga van magyar földben nyugodni. A politikai vitának azonban mélyebb gyökerei voltak. Szűcs Zoltán Gábor rámutatott, az Antall József vezette MDF érvrendszerében igen gyakran a történelmet normatív módon alkalmazta, ami azt az érzést keltette, hogy a Horthy-rendszerhez akarnak visszanyúlni.⁵⁸

⁵⁴ SÍPOS Péter: Horthy Miklós és Magyarország német megszállása *História*, 1994/4. 23.

⁵⁵ HORTHY István: Horthy Miklós temetése Kenderesen. *História*, 1994/7. 32.; KARDOS József: Horthy Miklós és a legitimizmus. *História*, 1994/7. 30.

⁵⁶ PÓCZIK Szilveszter: Horthy Miklós dinasztikus tervei. *Mozgó Világ*, 1994/7. 71.

⁵⁷ L. NAGY Zsuzsa: Horthy Miklós – újabb kiadványokban. *Iskolakultúra*, 1994/6. 94.

⁵⁸ SZÜCS Zoltán Gábor: „Históriai jogi alapra helyezkedtünk”. Diszkurzív politológiai esettanulmány. *Politikatudományi Szemle*, XVII/4. 35–54.

Ezen nem segített Antall József Horthyval kapcsolatos ambivalens véleménye sem. Az újrateremtésre vonatkozó parlamenti beszédében egyértelműen a Horthy-rendszer ellenzékét jelölte meg elődjükként, hangsúlyozva, hogy nem folytatói ama korszak politikájának. A későbbi televíziós interjúban azonban pozitívan nyilatkozott Horthy Miklósról, elsősorban mint magánember. Ezt az ellentmondást nehéz feloldani. Felmerül természetesen annak a lehetősége is, hogy a parlamenti beszéd és a televíziós interjú között eltelt csaknem két év alatt változott meg a miniszterelnök véleménye, ez azonban nem valószínű, inkább a hivatalos és a magánvélemény kettőssége állhat a háttérben. Így vagy úgy de az ellenzék és a környező országok is tartottak egy jobboldali autoriter fordulat lehetőségétől, amelyre a kormány rendszeres történelmi alapú érvelése adott gyanút. Az újrateremtésben a Horthy-korszak rehabilitációját látták, és a kormány részvételét az azzal való kontinuitásra törekvésként fogták fel. A ceremóniával kapcsolatos állásfoglalások nagy általánosságban világosan tükrözték a nyilatkozók politikai hozzáállását. Mindkét oldal számtalan publicisztikát adott közre, és a szélsőségektől a mérsékelt hozzáállásig a teljes spektrum megnyilvánult. A vita csúcspontja a ceremónia időszaka volt, utána Horthy Miklós személye újra visszaszorult a sajtóból. 1994-ben, az új választás évében a vita visszakerült oda, ahová valójában való, a történettudományi fórumokra, és csak reménykedhetünk benne, hogy a politika többet nem fogja onnan kiszakítani.

Az 1989 és 1994 között megjelent sajtóanyagok listája lap szerinti bontásban

168 óra

SZÉNÁSI Sándor: Ki volt Horthy Miklós? (Interjú Sipos Péterrel) *168 óra*, 1991/1. (01. 08.) 17.

ZELEY László: Kormányzó hármasságban. (Interjú Gosztanyi Péterrel.) *168 óra*, 1991/1. (01. 08.) 19.

Esti Hírlap

CSORDÁS Lajos: Alkoholmentes végtisztesség. *Esti Hírlap*, 1993. 08. 26. 9.

KECSKÉS János: Horthy és Moszicki. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 03. 5.

MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 1. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 09. 12. melléklet: Jelenlét III.

MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 2. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 09. 19. melléklet: Jelenlét 1.

MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 3. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 09. 26. melléklet: Jelenlét 3.

- MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 4. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 10. 03. melléklet: Jelenlét 1.
- MINDSZENTY József: Horthy Miklós történelme (1920–1945) 5. rész. *Esti Hírlap*, 1992. 10. 10. melléklet: Jelenlét 2.
- P. HORVÁTH Gábor: A kormányzó hazatérése. *Esti Hírlap*, 1993. 01. 28. 1.
- P. HORVÁTH Gábor: Kenderesi Kegyelet. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 06. 1.
- SZÉMANN Béla: Történelmi jelentőségű lépés. *Esti Hírlap*, 1993. 09. 02. 7.
- UDVARDY Zoltán–KISS Lenke: Szomszédviszhang *Esti Hírlap*, 1993. 09. 03. 5. (Szerző nélkül): Gadó betiltja Horthyt. *Esti Hírlap*, 1993. 08. 05. 1. (Szerző nélkül): „Nemcsak a magyarok milliói pusztultak volna el, hanem az ide menekültek is.” – Antall József tv-interjújának ismertetése Horthy Miklós szerepéről. *Esti Hírlap*, 1993. 08. 24. 11.

Esti Kurír

GÁBOSSY-TRIZNA: Kormányhős? *Esti Kurír*, 1991. 10. 21. 1.

Élet és Irodalom

- MÁRTON László: Horthy Miklós katonái vagytok? *Élet és Irodalom*, 1991/18. (05. 03.) 1.
- TÓTH Bálint: Száműzetés életfogytig, meg azután is. *Élet és Irodalom*, 1991/20. (05. 17.) 4.

Harang

SIKLÓS László: Nyugodni fog Horthy Miklós? *Harang*, 1991/4. 15.

Havi Magyar Fórum

KÖRÖSI Ádám: Horthy Miklós koszorúja. *Havi Magyar Fórum*, 1993/9. 19.

Heti Kis Újság

- G. KIRKOVITS István: Horthy Miklós hazatért. *Heti Kis Újság*, 1993/37. (09. 10.) 4.
- Georg Paul HEFTY: Nyugtalan végső nyugalom, Horthy Miklós újratemetése. *Heti Kis Újság*, 1993/42. (10. 15.) 10.
- MAGYARI Barna: Horthy Miklós és a második világháború. *Heti Kis Újság*, 1993/26. (06. 25.) 5.
- PARTAY Tivadar: Politikai kiskaté. *Heti Kis Újság*, 1993/34. (08. 19.) 2. (Szerző nélkül): Horthy Miklós újra Kenderesen (interjú Baranyi Mihály kenderesi polgármesterrel). *Heti Kis Újság*, 1991/6. 9.

Heti Magyarország

FELEDY Péter: Horthy Miklós újratemetéséről (interjú Antall Józseffel). *Heti Magyarország*, 1993/36. (09. 03.) 4.

História

- BARCZA György: Horthy Miklós világháborús szerepéről. *História*, 1994/1. 29.
- DÖMÖTÖRFI Tibor: A Horthy-kultusz elemei. *História*, 1990/5–6. 23.
- H. HARASZTI Éva: Horthy Miklós Magyarország történelmi szerepéről. *História*, 1992/7. 29.

HARASZTI Éva: Miért nem ült Horthy Miklós a háborús bűnösök padján? *História*, 1990/5–6. 33.

HORTHY István: Horthy Miklós temetése Kenderesen. *História*, 1994/7. 32.

KARDOS József: Horthy Miklós és a legitimizmus. *História*, 1994/7. 30.

ROMSICS Ignác: Horthy Miklós levelei Zsitvay Tiborhoz. 1949–1951. *História*, 1990/5–6. 33.

SIPOS Péter: Horthy Miklós és Magyarország német megszállása. *História*, 1994/4. 23.

STEMLERNÉ BALOG Ilona–DEMETER Zsuzsanna: Horthy Miklós életpályájának krónikája. *História*, 1990/5–6. 5., 7–11.

VAJNAI Lajos: Horthy Lisszabonban. *História*, 1990/5–6. 36.

VÍGH Károly: Horthy és Zsilinszky. *História*, 1990/5–6. 18.

Hunnia füzetek

INNÓTH Zoltán: Aki a finneknek Karl Gustav Mannerheim – az a magyaroknak Horthy Miklós *Hunnia füzetek*, 1993/41. 53.

KÖRÖSI Ádám: Gondolatok Horthy Miklós újratemetése után. *Hunnia füzetek*, 1993/46. 10.

Iskolakultúra

L. NAGY Zsuzsa: Horthy Miklós – újabb kiadványokban. *Iskolakultúra*, 1994/6. 94.

Kapu

JUBA Ferenc: Haditengerészetünk a kiegyezés után. *Kapu*, 1993/8–9. 32.

Képes 7

ILLÉS Sándor: Én vagyok a nemzet „igazi” árvája (interjú Mészáros Józseffel). *Képes 7*, 1989. 07. 01. 44.

Kis Újság

PINTÉR Csilla: A kormányzó testőre (interjú Darmos Mihállyal). *Kis Újság*, 1990/33. 11.

Kritika

BAYER Zsolt: Elmehetnek. *Kritika*, 1993. 10. 15.

Magyar Fórum

BOGNÁR József: Az otrantói hős. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 13.

GYŐRI Béla: A 19. század utolsó lovagja a 20. században. *Magyar Fórum*, 1993/36. (09. 09) 18.

HORVÁTH László: A második világháború legnagyobb zsidómentése. *Magyar Fórum*, 1994/28. (07. 14.) 19.

KRAJCSÁR Imre: Esernyők alatt... *Magyar Fórum*, 1993/36. (09. 09.) 1.

KUBINYI Ferenc: A mérték. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02) 17.

MÁTYÁS B. Ferenc: A haza és Európa javára. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02) 15.

- RAVASZ István: Horthy, a katona. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 14.
- RÓNAI András: Nagyvárad-i epizód. Részlet Rónai András *Térképezett történelem* című könyvéből. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 16.
- STOFFÁN György: Horthy és az ellenzék. *Magyar Fórum*, 1993/32. (08. 12.) 4.
- STOFFÁN György: Eucharisztikus kongresszus 1938 – Budapest. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 18.
- SZŐCS Zoltán: Közülünk való volt. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 12.
- VARGA László: Emlékezés Horthy Miklósr. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 19.
- (Szerző nélkül): A kormányzó hazatér. *Magyar Fórum*, 1993/33. (08. 19.) 4.
- (Szerző nélkül): A felszabadító. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 15.
- (Szerző nélkül): A kormányzóhelyettes tragédiája. *Magyar Fórum*, 1993/35. (09. 02.) 20.

Magyar Hírlap

- FORRÓ Péter: A kormányzó özvegye beleegyezett. *Magyar Hírlap*, 1991. 02. 06. 1.
- KALMÁR György: Temetni kellene, nem dicsérni. *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 10. 7.
- John LUKACS: Horthy Miklós 1868–1957. *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 04. 2.
- REJTŐ Gábor: Temetni és dicsérni? *Magyar Hírlap*, 1993. 08. 14. 8.
- SZENTÁGOTHAJ János: Európa merre van? *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 15. 7.
- SZERETŐ Szabolcs–SZÜCS László: A kormányzó unokája megbékélésre hívott fel. *Magyar Hírlap*, 1993. 09. 06. 4.
- (Szerző nélkül): Püspöki nyilatkozat a kenderesi újratemetés előtt. *Magyar Hírlap*, 1993. 01. 29. 5.
- (Szerző nélkül): Horthy Miklós nem volt a demokrácia bajnoka. *Magyar Hírlap*, 1993. 08. 09. 1.
- (Szerző nélkül): Antall szerint szükséges a kormányzó szerepének átértékelése. *Magyar Hírlap*, 1993. 08. 10. 3.
- (Szerző nélkül): Nyilatkozatok – minden kényszer nélkül. *Magyar Hírlap*, 1993. 11. 05. 4.

Magyar Narancs

- LAKI Elek: A fehér ló fiai. *Magyar Narancs*, 1993/36. (09. 09.) 14.
- (Szerző nélkül): Kormányzóját temeté a nemzet. *Magyar Narancs*, 1993/36. (09. 09.) 15.

Magyar Nemzet

- AVAR János: Hitelünk Horthyval. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 08. 6.
- MESZLENY (?): Örök nyugalomra helyezték Horthy Miklós hamvait. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 06. 1.
- PETHŐ Tibor: Arcképvázlat Horthy Miklósról. *Magyar Nemzet*, 1992. 08. 08. 9.
- PETHŐ Tibor: Horthy hamvai Magyarországon. *Magyar Nemzet*, 1993. 08. 28. 17.
- PIETSCH (?): Magyarországot megosztotta az újratemetés. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 06. 5.
- RIST (?): Több tízezer látogatóra számítanak. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 01. 4.

- SIMON (?): Horthy Miklós újratemetése sérti mások érzékenységet. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 07. 2.
- SIPOS Péter: Horthy Miklós, a kormányzó. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 04. 10.
- SKULTÉTY Csaba–AMBRUS Márton: Horthy Miklós halála és a SZER. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 15. 6.
- SZAKÁLY Sándor–VIGH Károly: Adalék Horthy Miklós portréjához. *Magyar Nemzet*, 1992. 02. 03. 5.
- VIGH Károly: Horthy Miklós megítélése. *Magyar Nemzet*, 1991. 11. 22. 6.
- (Szerző nélkül): Nemzetközi kitekintő: Kenderes és a szomszédok. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 01. 12.
- (Szerző nélkül): Az életút legfontosabb állomásai. *Magyar Nemzet*, 1993. 09. 04. 10.

Magyarország

- ÁRVAY Sándor: Legifjabb Horthy: Itt. *Magyarország*, 1989/19. (05. 12.) 21.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 1. rész. *Magyarország*, 1990/28. (07. 13.) 5.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 2. rész. *Magyarország*, 1990/29. (07. 20.) 4.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 3. rész. *Magyarország*, 1990/30. (07. 27.) 4.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 4. rész. *Magyarország*, 1990/31. (08. 03.) 4.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 5. rész. *Magyarország*, 1990/32. (08. 10.) 4.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 6. rész. *Magyarország*, 1990/33. (08. 17.) 4.
- GOSZTONYI Péter–KANYÓ András: Horthy Istvánné visszaemlékezései 7. rész. *Magyarország*, 1990/34. (08. 24.) 4.

Mai Nap

- BÚS Ella: Horthy Miklós unokája vagyok. *Mai Nap*, 1991. 10. 15. 12.
- MISKOLCZI Miklós: Horthy Miklós katonái – voltak. 1. rész. *Mai Nap*, 1991. 05. 29. 12.
- MISKOLCZI Miklós: Horthy Miklós katonái – voltak. 2. rész. *Mai Nap*, 1991. 05. 30. 16.
- MISKOLCZI Miklós: Horthy Miklós katonái – voltak. 3. rész. *Mai Nap*, 1991. 05. 31. 12.
- TÓTH Béla Endre: Újra temetés. *Mai Nap*, 1993. 09. 05. 12.

Mozgó Világ

- PÓCZIK Szilveszter: Horthy Miklós dinasztikus tervei. *Mozgó Világ*, 1994/7. 71.

Múltunk

- SZALAI Miklós: Mészáros Károly: Horthy és Teleki. *Múltunk*, 1994/3. 193.

Nemzeti Újság

- ENDREY Antal: Horthy Miklós hazatér. *Nemzeti Újság*, 1993/16. (08. 27.) 1.
 ENDREY Antal: Temetés után. *Nemzeti Újság*, 1993/17. (09. 10.) 1.
 ENDREY Antal: Horthy Miklós. *Nemzeti Újság*, 1993/19. (10. 08.) 6.
 PÁLOS László: Mit szabad a magyarnak? *Nemzeti Újság*, 1993/21. (10. 22.) 5.

Népszabadság

- Randolph BRAHAM: Horthy politikai feltámadása. *Népszabadság*, 1993. 08. 27. 15.
 D. A.: Horthy életművén nincs mit jóvátenni – A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* az újratemetésről. *Népszabadság*, 1993. 08. 30. 3.
 DOMBI Gábor: Horthy Miklós legszebb katonája. *Népszabadság*, 1993. 08. 26. 8.
 EÖRSI István: Egy szatíra kudarca. *Népszabadság*, 1993. 09. 03. 12.
 ESTERHÁZY Péter: Kicsoda Horthy és kicsodák vagyunk mi? *Népszabadság*, 1993. 09. 03. 13.
 GADÓ György: Demokrácia vagy a Horthy-rendszer második kiadása? *Népszabadság*, 1993. 09. 01. 9.
 GÖMÖRI Endre: Nyugodjék békében. *Népszabadság*, 1993. 09. 04. 3.
 HAJDÚ Endre: Miért nem lett háborús bűnös? *Népszabadság*, 1993. 09. 01. 9.
 HOVANYECZ László: A világpolgár – Beszélgetés nagybányai Horthy Istvánnal. *Népszabadság*, 1993. 09. 11. 19.
 K. A.: Bokor Péter a Horthy-kérdés bonyolultságáról. *Népszabadság*, 1993. 08. 16. 4.
 KÖVÁRY E. Péter: Búcsú Horthy Miklóstól Kenderesen. *Népszabadság*, 1993. 09. 06. 1., 9.
 LAZÁR Guy: Nyugodjék békében – közvélemény-kutatás Horthy Miklós újratemetéséről. *Népszabadság*, 1993. 09. 04. 27.
 MIKLÓS Gábor: Magánértékelés Horthyról? *Népszabadság*, 1993. 08. 25. 3.
 ORMOS Mária: Az életpálya még kutatókra vár. *Népszabadság*, 1993. 09. 03. 12.
 RÉV István: A kommunizmus szálláscsinálója? *Népszabadság*, 1993. 09. 02.
 SÜKÖSD Mihály: Jelenetek Horthy Miklós életéből. *Népszabadság*, 1993. 08. 28. 18.
 SZ. G.: Fejtő és Lantos a Horthy-temetésről. *Népszabadság*, 1993. 09. 02. 3.
 VITÁNYI Iván: Horthy a demokrácia szemszögéből. *Népszabadság*, 1993. 08. 30. 9.
 (Szerző nélkül): A Charta temeti a Horthy-rendszert. *Népszabadság*, 1993. 08. 31. 9.
 (Szerző nélkül): Felemás visszhang a Horthy-újratemetésről. *Népszabadság*, 1993. 09. 07. 3.
 (Szerző nélkül): Für részt vesz Horthy temetésén. *Népszabadság*, 1993. 08. 30. 4.
 (Szerző nélkül): Habsburg Ottó: nem vennék részt Horthy újratemetésén. *Népszabadság*, 1993. 08. 18. 4.
 (Szerző nélkül): Horthy-temetés csak civilben. *Népszabadság*, 1993. 08. 16. 4.
 (Szerző nélkül): Horthy újratemetése családi aktus. *Népszabadság*, 1993. 08. 21. 4.

(Szerző nélkül): Történelmi elszigeteltség – német lapvélemény a Horthy temetéséről. *Népszabadság*, 1993. 09. 04. 3.

(Szerző nélkül): Vélemények Horthy Miklós újratemetéséről. *Népszabadság*, 1993. 08. 23. 16.

Népszava

SZÁNTÓ Dénes Bálint: Horthy Miklós áldozata. 1. rész. *Népszava*, 1993. 09. 02. 7.

SZÁNTÓ Dénes Bálint: Horthy Miklós áldozata. 2. rész. *Népszava*, 1993. 09. 03. 7.

SZÁNTÓ Dénes Bálint: Horthy Miklós áldozata. 3. rész. *Népszava*, 1993. 09. 04. 8.

VARJÚ Frigyes: Szesztilalom a ravatal körül. *Népszava*, 1993. 09. 04. 5.

(Szerző nélkül): Meghalt ifjabb Nagybányai Horthy Miklós. *Népszava*, 1993. 04. 01. 4.

Országos Sajtószolgálat

Antall József válasza a Horthy Miklós temetésével kapcsolatos interpellációra. Országos Sajtószolgálat. 1991. 11. 12. 6.

(Szerző nélkül): Az Agrárszövetség álláspontja Horthy Miklós újratemetésével kapcsolatban. Országos Sajtószolgálat. 1993. 09. 02. 1.

Pesti Hírlap

CSONKARÉTI Károly: Horthy Miklós, a tengerész. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 10.

DURAY Miklós: Horthy Miklós nem volt háborús bűnös. *Pesti Hírlap*, 1993. 08. 17. 3.

Jan KOZŁOWSKI: „Inkább választottam volna a vérpadot.” – Horthy Miklós és a lengyelek. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 11.

MÉSZÁROS István: Iskola, ifjúság és művelődés 1920 és 1944 között. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 8.

PERJÉS Géza: Eltitkolt történelem. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 9.

R. PAPP Ágnes: A Horthy-korszak szociálpolitikája. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 5.

TÖRÖK Bálint: Értékszavar Horthy Miklós körül. *Pesti Hírlap*, 1993. 08. 16. 11.

SINKOVICS Ferenc: Ki ítélhet Horthy Miklós felett? *Pesti Hírlap*, 1993. 06. 18. 11.

SINKOVICS Ferenc: Volt egyszer egy hadsereg. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 6.

VERRASZTÓ Gábor: Arisztokraták kiugrási kísérlete. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 14.

VÍGH Károly: Az ancien régime hívei. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 14.

(Szerző nélkül): Horthy Istvánné a családi birtokról. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 12.

(Szerző nélkül): Hiányzott az idő, hiányzott a pénz. *Pesti Hírlap*, 1993. 09. 04. 7.

(Szerző nélkül): Horthy Miklós menyje a német megszállásról. *Pesti Hírlap*, 1994. 03. 29. 1.

Reform

DEÁKI László: „Jogában áll magyar földben pihenni.” Interjú Baranyi Mihály kenderesi polgármesterrel. *Reform*, 1993/35. (09. 01.) 16.

Reggeli Kurír

JÁNOSI György: Ki temet a végén? *Reggeli Kurír*, 1991. 10. 29. 5.

(Szerző nélkül): Horthy él. *Reggeli Kurír*, 1994. 02. 10. 5.

Ring

CSÁKY Zoltán: 35 éve halt meg vitéz Nagybányai Horthy Miklós. *Ring*, 1992/7. 16.

ZELEY László: Trianontól a Don-kanyarig. *Ring*, 1992/22. (06. 03.) 24.

Szabadság

BORZÁK Lajos: Szomorú mérleg, Horthy Miklós hazafi? *Szabadság*, 1990/14. (04. 27.) 9.

HEGEDŰS Sándor: Horthy Miklós és a fehérterror. *Szabadság*, 1992/4. (01. 24.) 6.

Történelmi Szemle

L. NAGY Zsuzsa: Amerikai diplomaták Horthy Miklósról, 1920–1944. *Történelmi Szemle*, 1990/3–4. 173.

SIPOS Péter: Horthy Miklós az első világháborúban. *Történelmi Szemle*, 1993/1–2. 79.

Új Magyar Hírek

(Szerző nélkül): Kényszerlakhely után: Kenderes. *Új Magyar Hírek*, 1993/10. 6.

Új Magyarország

CSONKARÉTI Károly: Horthy Miklós a tengeren. *Új Magyarország*, 1992. 05. 23. 17.

TAMÁSI Tamás: Végtisztesség. *Új Magyarország*, 1993. 09. 06. 5.

(Szerző nélkül): Horthy Miklós újratemetéséről. *Új Magyarország*, 1993. 09. 06. 5.

Vasárnapi Hírek

KÖVESS (?): Eltemetett. *Vasárnapi Hírek*, 1993/36. (09. 05.) 1.

MÉSZÁROS Ferenc: Mit vállal a magánember, ha gyászszertartásra megy? *Vasárnapi Hírek*, 1993/34. (08. 22.) 4.

(Szerző nélkül): „Kikel a sírjából, és riogatja az élőket...” *Vasárnapi Hírek*, 1993/36. (09. 05.) 3.

Világosság

ORBÁN Sándor–VIDA István: Az utódlás drámája: Serédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései Horthy István kormányzóhelyettesi választásáról. *Világosság*, 1990/5. 385.

SIPOS Péter: Előportré a névadóhoz. *Világosság*, 1993/6. 18.

LITVÁN György: A Horthy-rehabilitáció csúszdáján. *Világosság*, 1993/8–9. 86.